

Ombudsman za djecu
Republike Srbije

VRŠNJA KO NASILJE U OBRAZOVNOM SISTEMU

Primjena Protokola
o postupanju u slučajevima vršnja kog nasilja
me u djecom i mladima
u obrazovnom sistemu Republike Srbije

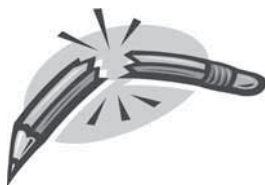

VRŠNJAČKO NASILJE U OBRAZOVNOM SISTEMU

Primjena Protokola

o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja
među djecom i mladima
u obrazovnom sistemu Republike Srpske

ISBN 978-99955-687-0-2

Izdavač:

Ombudsman za djecu Republike Srpske
Banja Luka

Za izdavača:

mr Nada Grahovac
Ombudsman za djecu Republike Srpske

Urednica:

Zlata Hadžić-Bajrić

Štampa:

GRAFOPAPIR Banja Luka

Za štampariju:

Petar Vukelić, graf. ing.

Tiraž:

150 primjeraka

Zahvaljujemo se svim školama koje su prepoznale potrebu da zajedničkim radom doprinosimo stvaranju okruženja u kojem će djeca odrastati bez nasilja.

Roditelji imaju primarnu obavezu i odgovornost brinuti za zdravo odrastanje njihove djece, a škola kao vaspitno obrazovna ustanova mora preuzeti svoj dio odgovornosti ne samo za obrazovanje već i za vaspitanje djece na njihovom putu odrastanja.

Svako dijete ima pravo na dužnu pažnju i poštovanje, dužni smo im to obezbijediti.

Tri su ključne riječi (prema dr Alan L. Bin):

- **Pravila.** Roditelji i zaposleni u školi moraju da pokažu da sve drže pod kontrolom i da neće tolerisati da bilo koji učenik povređuje drugog učenika, fizički ili mentalno.
- **Prava.** Svaki učenik ima pravo da ne bude povrijeđen i pravo da uči u bezbjednoj sredini.
- **Odgovornost.** Učitelji i nastavnici moraju biti odgovorni za bolji nadzor i pažljivije nadgledanje. Ako odagnaju strah učenicima, moći će uspješnije da obavljaju svoje poslove. Učenici, takođe, moraju biti odgovorni za poštovanje prava drugih u razredu, kao i za sopstvena prava.

Ombudsman za djecu

mr Nada Grahovac

SADRŽAJ

UVOD.....	7
DJECA IMAJU PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA	10
ŠTA JE NASILJE NAD DJECOM.....	13
ISTRAŽIVANJA O VRŠNJAČKOM NASILJU MEĐU DJECOM I MLADIMA U OBRAZOVNOM SISTEMU	18
I PREDMET ISTRAŽIVANJA	18
II METODE ISTRAŽIVANJA I UZORAK	19
III CILJEVI ISTRAŽIVANJA	19
IV REZULTATI ISTRAŽIVANJA U REPUBLICI SRPSKOJ	20
V ZAKLJUČAK.....	42
PREPORUKA U PRIMJENI PROTOKOLA O POSTUPANJU U SLUČAJEVIMA VRŠNJAČKOG NASILJA MEĐU DJECOM I MLADIMA U OBRAZOVNOM SISTEMU	45
PRILOZI	51
PROTOKOL O POSTUPANJU U SLUČAJEVIMA VRŠNJAČKOG NASILJA MEĐU DJECOM I MLADIMA U OBRAZOVNOM SISTEMU	53
UPITNIK.....	65
LITERATURA	69

UVOD

Postoji nekoliko definicija vršnjačkog nasilja, ali je svima zajedničko da govore o namjernom povređivanju, o učestalom ponavljanju nasilja, o neproporcionalnom odnosu snaga, o namjeri da se kod žrtve izazove psihička i fizička bol. O podjeli nasilja na fizičko, verbalno i seksualno nasilje zna se i piše odavno i tako ga je definisao i Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske¹. Međutim, sve češće se javlja i nasilje koje djeca doživljavaju putem interneta ili SMS poruka prijetećeg, uvredljivog ili provokativnog sadržaja.

Ove činjenice govore da savremeno društvo donosi promjene u svim životnim oblastima i da se nasilje i njegovi pojavni oblici mijenjaju. Stoga, društvo ima veliku odgovornost i obavezu da prati i reaguje na sve oblike nasilja koji od pojedinačnih slučajeva vrlo brzo prerastu u pojavu koju najprije prepoznaju mladi. Zato je neophodno biti u stalnom kontaktu s djecom i slušati ih jer oni najbolje poznaju svoje vršnjake i njihov način razmišljanja i reagovanja. Primjera radi izraz „srećni šamar“ odrasli uopšte ne poznaju, ali djeca znaju da je to simuliranje vršnjačke tuče koja se snima mobilnim telefonom a zatim pušta na You tube (internet stranica dostupna svima). Ova pojava govori o odnosu djece prema nasilju i o tome da je postalo „moderno“ ponašati se agresivno, a svjedoci smo da je ovo vrijeme pripadanja grupi po svaku cijenu.

Koliko je vršnjačko nasilje prisutno u Republici Srpskoj i kako se o njemu piše?

Na teritoriji Republike Srpske nije bilo obimnijeg istraživanja o vršnjačkom nasilju, a ovo, koje je proveo Ombudsman za djecu Republike Srpske, biće ponovljeno sljedeće godine. Tada ćemo moći reći da li je vršnjačko nasilje u porastu, da li se smanjuje, da li se Protokol dovoljno provodi u praksi, posebno u preventivno - edukativnom dijelu i pravilnom definisanju i evidentiranju slučajeva vršnjačkog nasilja.

Kako se nasilje dešava svugdje: u učionici, hodnicima, na igralištima, na ulici, u javnom prevozu svi postajemo njegovi svjedoci. Pitanje je da li ga znamo prepoznati, da li činimo dovoljno da ga spriječimo, da pomognemo žrtvi, da se bavimo nasilnikom.

O nasilju se mnogo i piše. Ono je udarna vijest, pa se smatra da ga ima više nego ranije. Koliko su te procjene tačne, teško je reći bez pravih i sveobuhvatnih istra-

¹ Protokol su 19.11.2008. godine potpisali ministar prosvjete i kulture, ministar zdravlja i socijalne zaštite i ministar unutrašnjih poslova Republike Srpske.

živanja. O vršnjačkom nasilju se sve više govori što je dobro jer ga je lakše uočiti, prepoznati, spriječiti. Loša strana čestog pokretanja ove teme je stvaranje neadekvatne slike o djeci koja se generalno predstavljaju kao agresivna i sklona nasilju. Ovim veliki broj djece koji je dobrog vladanja, primjerenog svom uzrastu, ostaje nezapažen kao i djeca koja postižu natprosječne rezultate na takmičenjima iz različitih naučnih oblasti, sporta, umjetnosti i kulture. Upravo zbog nezadovoljstva dio djece, koja su bila prosječna a nezapažena, regrutuje se u buduće žrtve ili nasilnike. Kako bi se spriječili negativni efekti prečestog i neprofesionalnog obrađivanja ove teme, potrebno je s posebnim oprezom govoriti o vršnjačkom nasilju, kako ga ne bismo učinili jedinom temom o mladima i za mlade.

Šta učiniti u školama i lokalnoj zajednici?

Protokol je tačno propisao obaveze institucija kada je u pitanju edukacija, prevencija ili reagovanje kad se nasilje već desi. Mnoge škole su i bez poznavanja Protokola znale kako da reaguju u slučajevima vršnjačkog nasilja, ali ima i onih sredina u kojima su zbog neznanja, nesigurnosti pojedinaca, straha od osude sredine (jer nasilje se dešava negdje drugdje) slučajevi nasilja zataškavani, poricani i primijećeni tek kad su eskalirali u krivična djela.

U našem okruženju UNICEF je pokrenuo projekat „Škola bez nasilja“. U Srbiji i Hrvatskoj su brojne škole koje su se uključile u ovaj projekat, a s obzirom da on traje već pet godina vidljivi su i prvi rezultati. Naše istraživanje pokazalo je da se edukacija o vršnjačkom nasilju u školama provodi bez zajedničkog plana i da njena efikasnost i privlačnost za učenike i nastavnike zavisi od kreativnosti pojedinaca koji organizuju radionice, predavanja ili okrugle stolove. Centri za socijalni rad i Ministarstvo unutrašnjih poslova takođe su o ovoj temi edukovali učenike i nastavnike što je problemu dalo novi kvalitet, jer su o njemu govorili stručnjaci različitih profila koji imaju iskustva s terena. Ombudsman za djecu RS je nakon provedenog istraživanja o primjeni Protokola u školama evidentirao škole s najvećim brojem slučajeva vršnjačkog nasilja, pa će edukaciju o ovom problemu početi upravo u tim školama. Takođe će pozvati i sve škole koje nemaju vršnjačko nasilje da razmijene iskustva dobre prakse.

Odgovornost

Protokol o vršnjačkom nasilju potpisala su resorna ministarstva, ali je odgovornost svih odraslih (porodice, medija, nevladinih organizacija,) da s pažnjom prate ponašanje djece kako bi spriječili ovu pojavu i promovisali mirno rješavanje sukoba, međusobno uvažavanje i toleranciju.

Suzbijanje svih oblika nasilja zahtijeva aktivno uključivanje svih u proces edukacije i prevencije koji će početi od učenika, nastavnika i roditelja. Ono što se ne smije zaboraviti jeste da je agresivnost osobina koja se razvija u ranom djetinjstvu pa ju je potrebno prepoznati još u vrtićkom uzrastu i pravilno na nju reagovati.

U našoj sredini važno je raditi na nekonfliktnoj komunikaciji koja može u mnogome biti ključ za sprečavanje nasilja.

DJECA IMAJU PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA

Nasilje nad djetetom je ozbiljan društveni problem i danas je jedan od najčešćih oblika kršenja osnovnih prava i interesa djece.

Osnovno pravo svakog djeteta, pravo na život i razvoj, ne samo da je povrijeđeno već i ozbiljno ugroženo različitim oblicima nasilja koje na dijete ostavlja trajne i teške fizičke i psihičke posledice.

UN Konvencija o pravima djeteta jedinstven je međunarodni dokument, jer prvi put uvodi djecu kao subjekte međunarodnog prava i zaštite, kao lica koja imaju pravo na svoja ljudska prava.²

Konvencija postavlja standarde i univerzalne principe i zahtijeva jedan novi i kvalitetniji odnos prema djeci.

Konvencija je pravni akt i ona obavezuje države koje su je prihvatile na postupanje u skladu sa njenim zahtjevima i osnovnim principima.³

Član 19. UN Konvencije o pravima djeteta glasi: „Države članice preduzimaju sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere radi zaštite djeteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zloupotrebe, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualnu zloupotrebu, dok je na brizi kod roditelja, zakonitih staratelja ili nekog drugog lica kome je povjerena briga o djetetu.“

Takve zaštitne mjere treba, prema potrebi, da uključuju djelotvorne postupke za donošenje socijalnih programa za obezbjeđivanje neophodne podrške djetetu i onima koji se o djetetu staraju, kao i drugih oblika zaštite i sprečavanja, utvrđivanja, prijavljivanja, prosljeđivanja, istrage, postupanja i praćenja slučajeva ovdje navedenog zlostavljanja djeteta i po potrebi obraćanja sudu.

Pored člana 19, član 34. obavezuje na zaštitu djece od seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja, a član 39. utvrđuje obavezu za državu da obezbijedi odgovarajući fizički i psihički oporavak i socijalnu reintegraciju djece koja su žrtve bilo kojeg oblika zlostavljanja i zanemarivanja.

Pored međunarodnopravne zaštite djeteta od svih oblika nasilja, takva zaštita postoji i po Ustavu i zakonima Republike Srpske.

Ustavom Republike Srpske utvrđeno je da porodica, majka i dijete imaju posebnu zaštitu.⁴ Ustavna je odredba da su ljudsko dostojanstvo, tjelesni i duhovni integritet,

² UN Konvencija o pravima djeteta usvojena je na Generalnoj skupštini UN 20. novembra 1989. godine

³ Bosna i Hercegovina je Konvenciju preuzela notifikacijom o sukcesiji 23.11.1993. godine

⁴ Ustav Republike Srpske, član 36.

nepovredivi⁵, da se prava i slobode zajamčeni Ustavom ne mogu oduzeti niti ograničiti⁶ te da se slobode i prava ostvaruju neposredno na osnovu Ustava.

Porodični zakon Republike Srpske⁷ utvrđuje mjeru oduzimanja roditeljskog prava kao najtežu porodičnopravnu sankciju koja se izriče roditeljima radi zaštite prava i interesa djeteta. Razlozi za izricanje ove mjere su sve one situacije kojima roditelj grubo zanemaruje svoje roditeljske dužnosti, odnosno brigu za zdravo odrastanje djeteta. Zakonom je utvrđeno da roditelj zloupotrebljava roditeljska prava i dužnosti ako vrši fizičko ili psihičko nasilje nad djetetom, ako seksualno iskorišćava dijete, ako eksploatiše dijete prisiljavajući ga na pretjeran rad, ako djetetu dozvoli upotrebu alkohola, droga ili drugih opojnih supstanci, ako na bilo koji drugi način grubo krši prava djeteta.⁸

Krivični zakon Republike Srpske⁹ nasilje definiše kao svaki oblik fizičkog, psihičkog, emocionalnog, duhovnog i ekonomskog nasilja, koje dovodi do ugrožavanja spokojsstva, tjelesnog integriteta ili duševnog zdravlja djeteta.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici¹⁰ utvrđuje da je nasilje u porodici bilo koje djelo koje nanosi fizičku, psihičku ili seksualnu patnju ili ekonomsku štetu, kao i prijetnja takvim djelima ili propuštanje činjenja dužne pažnje, koja ozbiljno sputava članove porodice da uživaju u svojim pravima i slobodama.¹¹

Zakonom o Ombudsmanu za djecu¹² utvrđeno je, između ostalog, da se ombudsman za djecu zalaže za zaštitu i promociju prava i interesa djeteta¹³ te da će, kada u obavljanju svoje dužnosti sazna da je dijete izloženo nasilju, seksualnoj zloupotrebi, zlostavljanju, eksploataciji i zanemarivanju,¹⁴ podnijeti prijavu nadležnim institucijama i predložiti mjere za zaštitu prava i interesa djece.

Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske¹⁵ definiše pravila i procedure postupanja nadležnih institucija u svim slučajevima nasilja u obrazovnom sistemu. Pored nave-

⁵ Ustav Republike Srpske, član 13.

⁶ Ustav Republike Srpske, član 48.

⁷ Porodični zakon Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 54/02, 41/08)

⁸ Porodični zakon Republike Srpske, član 106.

⁹ Krivični zakon Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 49/03, 108/04, 37/06, 70/0 i 73/10)

¹⁰ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 118/05)

¹¹ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, član 6.

¹² Zakon o Ombudsmanu za djecu Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 103/08)

¹³ Zakon o Ombudsmanu za djecu Republike Srpske, član 5.

¹⁴ Zakon o Ombudsmanu za djecu Republike Srpske, član 12.

¹⁵ Protokol su 19.11.2008. godine potpisali ministar prosvjete i kulture, ministar zdravlja i socijalne zaštite i ministar unutrašnjih poslova Republike Srpske

denog, isti je u funkciji prevencije ne samo vršnjačkog nasilja, već nasilja uopšte, pa i maloljetničke delikvencije, te edukacije djece, nastavnika i roditelja o problemu vršnjačkog nasilja.

Državna strategija za borbu protiv nasilja nad djecom, 2007-2010¹⁶, obavezuje na uspostavljanje planova i programa na svim nivoima, od lokalne zajednice, entiteta i države, sa ciljem unapređenja aktivnosti na zaštiti djece od svakog oblika nasilja bez obzira da li se ono dešava u školi, porodici ili na ulici.

Iako je pravo djeteta na zaštitu od nasilja jedno od osnovnih prava garantovanih Konvencijom o pravima djeteta, Ustavom Republike Srpske i zakonima koji uređuju ovu oblast, statistika, nažalost, pokazuje da djeca nisu dovoljno zaštićena od nasilja, te da su njihova prava na dostojanstvo, zdravlje, razvoj i vaspitanje ozbiljno ugroženi.

Dakle, za razvoj djeteta i njegove ličnosti neophodno je sigurno okruženje u kojem nema zlostavljanja, zanemarivanja, fizičkog ili bilo kojeg drugog oblika degradiranja njegove ličnosti.

Djeca imaju pravo na odrastanje u sredini bez nasilja, obaveza je odraslih stvoriti uslove, omogućiti i obezbijediti u najvećoj mogućoj mjeri svakom djetetu pravilan rast i razvoj.

¹⁶ Državna strategija za borbu protiv nasilja nad djecom 2007 - 2010, („Službeni glasnik BiH”, broj: 46/07)

ŠTA JE NASILJE NAD DJECOM

Danas ne postoji opšteprihvaćena definicija i shvatanje pojma nasilja nad djetetom i zlostavljanja djeteta. Za brojne definicije nasilja nad djecom zajednički je stav da se pod nasiljem podrazumijeva svako fizičko ili psihičko nasilno ponašanje usmjereno prema djeci¹⁷, kojim se ugrožava ili sprečava normalan razvoj, integritet ličnosti ili zadovoljenje osnovnih potreba djeteta.

Prema stavu Svjetske zdravstvene organizacije zloupotreba ili zlostavljanje djeteta obuhvata sve oblike fizičkog i/ili emocionalnog zlostavljanja, seksualnu zloupotrebu, zanemarivanje ili nemarno postupanje, kao i komercijalnu ili drugu vrstu eksploatacije, što dovodi do stvarnog ili potencijalnog povređivanja - narušavanja djetetovog zdravlja, njegovog preživljavanja, razvoja ili dostojanstva u okviru odnosa koji uključuje odgovornost, povjerenje ili moć.

Osnovni oblici nasilja nad djecom su:

1. zanemarivanje djeteta,
2. fizičko zlostavljanje,
3. psihičko zlostavljanje,
4. seksualno zlostavljanje i
5. nasilje putem interneta.

ZANEMARIVANJE je nasilje nad djetetom kojim se zanemaruju osnovne potrebe djeteta za pravilnim razvojem i odrastanjem. Zbog nedostatka odgovarajuće brige za dijete, njegov fizički i psihički razvoj mogu biti ozbiljno ugroženi.

Zanemarivanje djeteta predstavlja zapostavljanje njegovih osnovnih fizičkih, obrazovnih, zdravstvenih i emocionalnih potreba, koje može dovesti do toga da zdravlje djeteta bude ozbiljno narušeno ili za posljedicu može imati smrt djeteta.

Osnovni oblici zanemarivanja djeteta su fizičko, edukativno, zdravstveno, emocionalno i vaspitno.

Zanemarivanjem se direktno ugrožava ličnost djeteta, a vidovi zanemarivanja su: uskraćivanje vode i hrane, izbjegavanje obaveze izdržavanja, „sprečavanje ili propuštanje da se dijete upiše u školu, ostavljanje djeteta bez neophodnog nadzora, propuštanje djeteta negativnim vaspitnim uticajima i drugi oblici nemarnog odnosa prema fizičkim, emocionalnim i socijalnim potrebama koji imaju za posljedicu ugrožavanje njegovog života i psihofizičkog razvoja“.¹⁸

¹⁷ Prema članu 1. UN Konvencije o pravima djeteta, dijete je svako lice mlađe od 18 godina

¹⁸ Nadežda Ljubojev, Pojam fizičkog zlostavljanja djeteta u porodici, Pravni život broj 10/06

FIZIČKO ZLOSTAVLJANJE je odnos ili ponašanje kojim se uz primjenu fizičke sile, i uz ili bez upotrebe drugih sredstava, nanose povrede i ozljede djeci.

Najčešći vidovi fizičkog zlostavljanja djeteta su udaranje rukama i nogama, čupanje kose, udaranje kaišem, štapom, gajtanom i sličnim predmetima, šutiranje, ujedanje, uvrtnje dijelova tijela i lica, povređivanje oštrim ili tupim predmetima, davljenje, paljenje cigaretom, opekotine nanosene vrelom vodom.

Pod fizičkim zlostavljanjem podrazumijevaju se i fizička činjenja kao što su vezivanje, zaključavanje ili zatvaranje u mračnu sobu, zatvaranje u ormar, potpuno ograničavanje kretanja i sl.¹⁹

Posljedice koje fizičko zlostavljanje ostavlja na dijete su brojne. Najčešće se radi o vidljivim znacima nasilja kao što su modrice, oštećenja vidnog i slušnog aparata, unutrašnje povrede i krvarenja, oštećenja mozga, prelomi kostiju, opekotine i sl.

Većina vidljivih tjelesnih povreda vremenom se i zaliječi, ali strah, tuga i bijes ostaju zauvijek.

PSIHIČKO ili EMOCIONALNO zlostavljanje je odnos ili ponašanje kojim se zapostavlja, ugrožava, potcjenjuje, vrijeđa ili verbalno napada ličnost djeteta i ispoljavaju negativna osjećanja prema njemu.

Oblici emocionalnog zlostavljanja su odbacivanje, isključivanje iz grupe i zajedničkih aktivnosti, pripisivanje krivice za problem, upućivanje negativnih poruka kojima se vrijeđa dostojanstvo djeteta, ismijavanje, omalovažavanje, ignorisanje, praćenje, uhođenje, prisluškivanje telefonskih razgovora, nazivanje pogrdnim imenima, stalno ismijavanje njegovog izgleda ili nekih njegovih osobina, prisustvo zlostavljanju u porodici.

Ovaj oblik zlostavljanja djeluje na emocionalni razvoj djeteta i dovodi do poteškoća u komunikaciji, u iskazivanju osjećaja i kontaktima sa drugim ljudima.

Zlostavljana djeca odrastaju sa lošom slikom o sebi i sa smanjenim samopouzdanjem.

Ovaj oblik nasilja nad djecom najteže je prepoznati jer posljedice nisu odmah vidljive, one se ispoljavaju poslije sistematskog zlostavljanja u dužem periodu, ali na dijete ostavljaju trajne posljedice.

SEKSUALNO ISKORIŠĆAVANJE djece je najgora vrsta demonstracije moći, ocjena je na 3. svjetskom kongresu protiv seksualnog iskorišćavanja djece održanom u Brazilu 2008. godine, a na 2. kongresu održanom u Japanu 2001. godine istaknuto je da su seksualno iskorišćavana djeca žrtve jedne vrste terorizma.

¹⁹ Nadežda Ljubojev, Pojam fizičkog zlostavljanja djeteta u porodici, Pravni život broj 9/05

Seksualno nasilje nad djecom javlja se u različitim oblicima, najčešće kao seksualno uznemiravanje i seksualno zlostavljanje.

Seksualno uznemiravanje je svako nepoželjno, uglavnom tjelesno ponašanje seksualnog obilježja koje postiduje, ponižava i zastrašuje osobu na osnovu pola. Ono može biti verbalno, kao što je upućivanje neprimjerenih komentara, šala, neprimjereni telefonski pozivi, SMS poruke, reklamne poruke ili prijedlozi na osnovu polno specifičnih oznaka.

Seksualno uznemiravanje može biti i neverbalno, a manifestuje se tjelesnim gestom ili sugestivnim i uvredljivim znakovima, u sadržaju reklamnih plakata ili se žrtva izlaže pornografskim materijalima.

Savjet Evrope je definisao seksualno zlostavljanje i uznemiravanje kao svako nepoželjno ponašanje seksualne prirode ili neko drugo ponašanje zasnovano na polu koje ugrožava dostojanstvo žene ili muškarca.

Seksualno zlostavljanje je jedan od najtežih oblika zlostavljanja koji ostavlja trajne psiho-fizičke i socijalne posljedice na žrtvu.

Fizičke forme zlostavljanja uključuju silovanje, incest i seksualni napad, a psihološke forme su verbalno seksualno zlostavljanje i ucjenjivanje. Seksualno zlostavljanje djeteta uključuje svako seksualno ponašanje prema djetetu što podrazumijeva i dodirivanje, egzibicionističko ponašanje ili izlaganje djeteta pornografskim sadržajima.

Zlostavljanje ima teške posljedice jer direktno narušava emocionalno i mentalno zdravlje djeteta. Žrtve seksualnog zlostavljanja pate od posttraumatskog sindroma koji uključuje šok, nevjericu, strah, poniženje, djeca se osjećaju drugačije u odnosu na drugu djecu, osjećaju se krivim za ono što se dogodilo, teško uspostavljaju veze i prijateljstva, imaju problema u koncentraciji i nizak nivo samopoštovanja. Djeca žrtve seksualnog zlostavljanja sklona su bježanju od kuće, povučenosti, ekstremnoj nesigurnosti, bespogovornoj poslušnosti i pokušaju suicida.

NASILJE PUTEM INTERNETA i mobilnog telefona danas je sve prisutnije.

Pravo djece na obrazovanje, pravo na izražavanje vlastitog mišljenja, druženje i druga prava djeca danas mogu ostvariti i putem interneta. Internet pruža velike mogućnosti ali nosi i rizike koje djeca ne znaju prepoznati i ne znaju kako reagovati. Najčešći rizici su nasilje nad djecom putem interneta i ugrožavanje prava djeteta na njegovu privatnost.

Ovo nasilje se odnosi na sve situacije kada je dijete izloženo napadu drugog djeteta, grupe djece ili odrasle osobe.

Nasilje putem interneta ili mobilnog telefona najčešće se odnosi na vrijeđanje, uznemiravanje, slanje prijetećih i uvredljivih poruka, lažno predstavljanje, podstica-

nje na mržnju i nasilje i sl, a žrtvu navodi na iznošenje ličnih podataka, otkrivanje porodičnih prilika, pristupanje raznim grupama čiji ciljevi mogu biti opasni po dijete i sl.

Ono što ga razlikuje od drugih vrsta nasilja je činjenica da djeca istom mogu biti izložena i tamo gdje su do sada bili potpuno sigurni i da to nasilje, za razliku od drugih, može trajati 24 sata svakog dana u nedjelji. Nepoznati počinitelj kod djeteta stvara dodatni strah i nesigurnost.

Da bi od interneta dobili samo najbolje i istovremeno izbjegli sve rizike u koje mogu doći, djeca moraju biti zaštićena. A zaštitimo ih samo ako ih tome naučimo.

PORODIČNO NASILJE je namjerno korišćenje verbalne, psihološke ili fizičke sile od strane jednog člana porodice, sa ciljem da se njime kontroliše drugi član porodice. Nasilje u porodici može da ima različite pojavne oblike i to fizičko, seksualno, ekonomsko, psihološko i emocionalno.

Kao tipične posljedice nasilja nad djecom treba napomenuti osjećanje žaljenja, gubitka, napuštenosti, izdaje, bijesa, krivice i stida, emocionalne labilnosti, agresivnosti, destruktivno ponašanje - prema sebi, prema drugim osobama, prema stvarima ili životinjama, neodgovarajuće seksualno ponašanje, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, nasilno ponašanje prema partneru i sl.²⁰

Kao rezultat dugotrajnog tjelesnog i psihičkog zlostavljanja, kod žrtve nasilja dolazi do ozbiljnih posljedica koje se javljaju u vidu bolesti i psihičkih problema. Istraživanja pokazuju da žrtve nasilja oboljevaju tri puta češće nego lica koja nisu imala takvo iskustvo.²¹

VRŠNJAČKO NASILJE podrazumijeva svako fizičko ili psihičko nasilno ponašanje usmjereno na djecu od strane njihovih vršnjaka, koje je počinjeno sa ciljem povređivanja i ponavljanja istog obrasca ponašanja sa namjerom da se drugi povrijedi.

Sama definicija vršnjačkog nasilja koja uključuje namjeru povređivanja, ponavljanja iste aktivnosti sa istim ciljem, dominaciju sile i sl, obavezuje na neophodnost organizovane, sistemske akcije na planu prevencije i stvaranju pozitivne atmosfere u svakoj učionici u kojoj će se svaki učenik osjećati sigurno i prihvaćeno.

Alan L. Bin u knjizi „Učionica bez nasilništva“ na veoma jednostavan i prihvatljiv način objašnjava nasilništvo u školi i pokazuje kako ga prepoznati, spriječiti i stvoriti školu u kojoj nema nasilja:

²⁰ Mirko Tešović, Nasilje u porodici, Pravni život broj 10/06

²¹ Vlada RS, Gender centar Republike Srpske, Sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srpskoj, Banja Luka, 2009.

„Ne postoji ni jedan poseban razlog zbog kojeg neko dete postaje nasilnik, već razni činioci iz njegove sredine dovode do razvoja nasilničkog ponašanja. Budući da je ovo ponašanje naučeno, od njega se može i „odučiti“. Obrazac nasilničkog ponašanja može započeti već na dvogodišnjem uzrastu; što je dete starije teže se menja. Decu - nasilnike prati veći rizik od problema u budućnosti.

Nasilništvo je obrazac nepoštovanja drugih, koji potiče iz sredine u kojoj živimo, a koja ga na neki način prihvata.

Situacije u kojima se danas u školi dešava vršnjačko nasilje posledica su različitih sukoba.“²²

„Tri nove ključne reči mogu da promene školsku sredinu nabolje:

- **Pravila.** Roditelji i zaposleni u školi moraju da pokažu da sve drže pod kontrolom i da neće tolerisati da bilo koji učenik povređuje drugog učenika, fizički ili mentalno.
- **Prava.** Svaki učenik ima pravo da ne bude povređen i pravo da uči u bezbednoj sredini.
- **Odgovornost.** Učitelji i nastavnici moraju biti odgovorni za bolji nadzor i pažljivije nadgledanje. Ako odagnaju strah učenicima, moći će uspešnije da obavljaju svoje poslove. Učenici, takođe, moraju biti odgovorni za poštovanje prava drugih u razredu, kao i za sopstvena prava.

Angažman roditelja, učitelja, nastavnika, uprave, učenika i zajednice je od odlučujućeg značaja za zaustavljanje nasilništva u školama. Istraživanja o atmosferi u školama pokazuju da je direktor najvažnija osoba koja bi trebalo da učestvuje u programu. Školsko osoblje trebalo bi da prati efikasnog, motivisanog direktora. Što je veća grupa zainteresovanih roditelja, učitelja, nastavnika i pripadnika lokalne zajednice, to će stanje u školi biti bolje.“²³

²² Dr Alan L.Bin, Učionica bez nasilništva, Kreativni centar, Beograd, 2004.godine, str. 5

²³ Dr Alan L.Bin, Učionica bez nasilništva, Kreativni centar, Beograd, 2004.godine, str. 8,9

ISTRAŽIVANJA O VRŠNJAČKOM NASILJU MEĐU DJECOM I MLADIMA U OBRAZOVNOM SISTEMU

I PREDMET ISTRAŽIVANJA

U Banjaluci je, u novembru 2008. godine, potpisan Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske. Potpisnici su bili Ministarstvo prosvjete i kulture RS, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS i Ministarstvo unutrašnjih poslova RS. Protokol je rezultat Preporuke koju je Ombudsman Republike Srpske, nakon provedenog istraživanja o vršnjačkom nasilju 2006. godine, uputio Ministarstvu za porodicu, omladinu i sport i Ministarstvu prosvjete i kulture RS. Savjet za djecu Republike Srpske, kao savjetodavno tijelo Vlade dao je svoj puni doprinos na izradi teksta Protokola.

Protokol polazi od člana 19. UN Konvencije o pravima djeteta koji glasi: „Države članice preduzimaju sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere radi zaštite djeteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zloupotrebe, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualnu zloupotrebu, dok je na brizi kod roditelja, zakonitih staratelja ili nekog drugog lica kome je povjerena briga o djetetu.“²⁴

U skladu s tim Protokol je regulisao:

- Definiciju nasilja
- Obaveze nadležnih institucija
- Oblike, način i sadržaj saradnje između nadležnih institucija
- Ostale aktivnosti i obaveze

Nasilje se definiše kao „namjerno fizičko ili psihičko nasilno ponašanje usmjereno prema djeci i mladima od strane njihovih vršnjaka učinjeno s ciljem povređivanja, a koje se nezavisno o mjestu izvršenja može razlikovati po obliku, težini, intenzitetu i vremenskom trajanju i koje uključuje ponavljanje istog obrasca i odražava neravnotežan odnos snaga (jači protiv slabijih ili grupa protiv pojedinca).“²⁵

Protokol je izdvojio i nadležne ustanove koje treba da aktivno učestvuju u rješavanju slučajeva vršnjačkog nasilja:

- Vaspitno - obrazovne ustanove

²⁴ UN Konvencija o pravima djeteta

²⁵ Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske

- Centri za socijalni rad
- PolICIJA
- Zdravstvene ustanove

Za svaku ustanovu tačno je propisano šta, kad i kako treba da postupi u slučajevima vršnjačkog nasilja. Takođe je propisan i redoslijed po kojem se institucije uključuju u proces rješavanja istog, kao i oblici, način i sadržaj saradnje.

Posebno se insistira na promovisanju modela nenasilne komunikacije, međusobne tolerancije i uvažavanja. Preventivnim aktivnostima i edukacijom treba da se bave svi koji su uključeni u ovaj proces, posebno djeca, roditelji i nastavnici.

Kako bi se o problemima vršnjačkog nasilja imala realna slika, Protokol je propisao za svaku od institucija vođenje posebne evidencije.

II METODE ISTRAŽIVANJA I UZORAK

Godinu dana nakon potpisivanja Protokola o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu, Ombudsman za djecu RS proveo je empirijsko istraživanje o primjeni Protokola. Istraživanje je provedeno metodom upitnika koji sadrži pitanja otvorenog i zatvorenog tipa. Pitanja se mogu podijeliti u grupe:

- Poznavanje Protokola i njegova primjena
- Praćenje, evidencija i rješavanje slučajeva nasilja
- Uzrast, pol i vrste nasilja
- Učestalost nasilja
- Prevencija i edukacija (4. i 18. pitanje)

Upitnik je upućen u 204 osnovne škole i 91 srednju školu. Ukupan broj škola, dakle u koje je poslat upitnik je 295, od čega se na saradnju odazvalo 160 škola i to 105 osnovnih i 55 srednjih škola, što iznosi 54% od ukupnog broja škola u Republici.

III CILJEVI ISTRAŽIVANJA

S ozirom da je ovaj Protokol obavezao sve koji se bave vaspitanjem i obrazovanjem djece i dao konkretna uputstva za prevenciju, prepoznavanje, evidenciju i postupanje u slučajevima vršnjačkog nasilja, Ombudsman za djecu RS proveo je istraživanje o provođenju Protokola, ali i o prisutnosti vršnjačkog nasilja u svim osnovnim i srednjim školama u Republici Srpskoj.

Ciljevi ovog istraživanja su:

1. Praćenje primjene Protokola o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja,
2. Dobijanje podataka o vršnjačkom nasilju na cijeloj teritoriji RS jer su se do sada rađena istraživanja odnosila samo na jedan broj škola u nekim lokalnim zajednicama,
3. Praćenje broja slučajeva nasilja, vrste nasilja, uzrasta počinioca i žrtve nasilja, pola nasilnika i žrtve, ponavljane nasilja,
4. Usaglašenosti postupanja u slučajevima nasilja vezano za preporuke koje propisuje Protokol,
5. Praćenje saradnje škola i centara za socijalni rad, policije i zdravstvenih ustanova,
6. Praćenje raznih modela i oblika prevencije.

U skladu s ciljevima odabrana je metoda Upitnika koji je poslat u sve osnovne i srednje škole.

IV REZULTATI ISTRAŽIVANJA U REPUBLICI SRPSKOJ

S obzirom na temu kojom se istraživanje bavi i stalno manipulisanje podacima o vršnjačkom nasilju broj odazvanih škola ne možemo smatrati dovoljnim. Protokol ima obavezujuću ulogu za vaspitno-obrazovne ustanove pa se očekivalo da se odazove veći broj škola kako bi pokazale da se ozbiljno bave ovom problematikom. Odabrana metoda upitnika bila je prilagođena ispitaniku te je svako ko vodi evidenciju o slučajevima vršnjačkog nasilja mogao vrlo jednostavno i brzo da odgovori na pitanja. Postavlja se pitanje zašto dio škola nije odgovorio na upitnik i time dao svoj doprinos u analizi stanja na terenu.

Osnovne škole

U Republici Srpskoj evidentirane su 204 osnovne škole i u sve je poslat upitnik. Odgovore je dostavilo 105 škola ili 51%. Do 25. decembra, koji je dat kao krajnji rok za dostavljanje podataka, odgovorilo je 90 škola, a poslije tog roka još 15 škola.

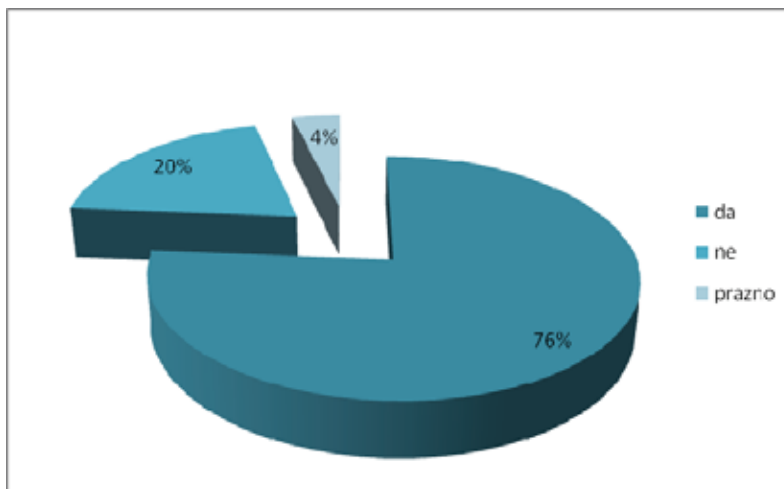
Poznavanje Protokola i njegova primjena

1. Da li ste s Protokolom upoznali djecu, nastavnike i roditelje?

S obzirom da je jedan od ciljeva istraživanja bio primjena Protokola prvo pitanje u upitniku odnosi se na upoznavanje s Protokolom djece, nastavnika i roditelja. Dio

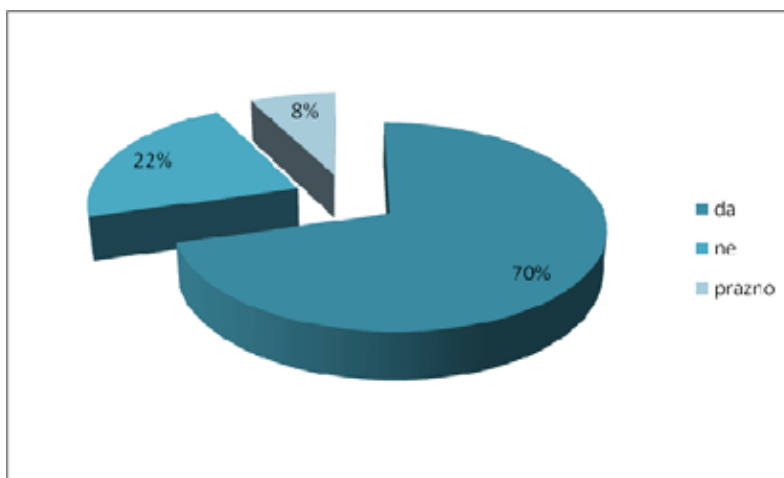

škola nam je po prijemu upitnika uputio poziv da se informiše o kakvom protokolu je riječ. Tako smo ustanovili da nisu sve škole dobile pomenuti Protokol ili ga nisu na vrijeme obradile pa je zaboravljen. U tom smislu se na prvo pitanje javljaju odgovori NE, koji podrazumijevaju da nije moguće upoznati roditelje, nastavnike i učenike s Protokolom, jer ga škole nisu dobile. Primijetno je da se odgovor NE podjednako nalazi na svim teritorijama Republike Srpske, čak i u pojedinim opštinama su neke škole tvrdile da su Protokol dobile, a neke ne.

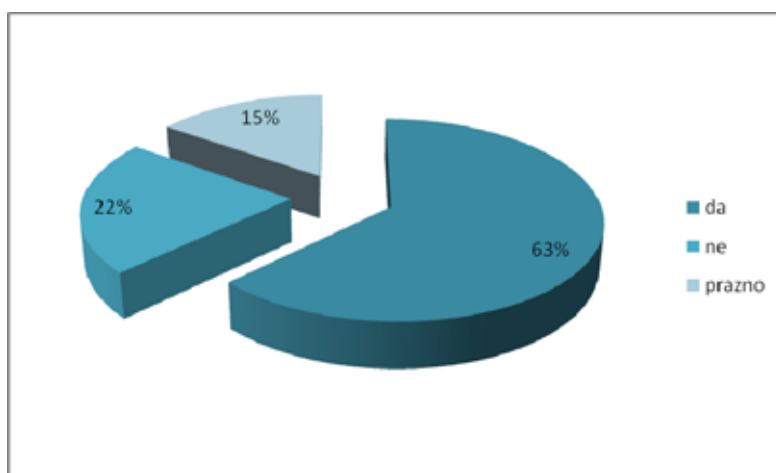
Od 105 škola koje su odgovorile na upitnik njih 80 ili 76% je upoznalo roditelje, nastavnike i djecu s Protokolom, a 21 ili 20% nije, dok 4 škole ili 4%, iz nepoznatih razloga, nisu odgovorile na pitanje.

2. Da li ste imenovali ili ovlastili osobu ili stručnu službu za aktivnosti vezane za problematiku nasilja u vašoj školi?

Od 105 škola koje su odgovorile na upitnik, sedamdeset i četiri škole imenovale su osobe (uglavnom pedagoge) za bavljenje pitanjima vršnjačkog nasilja što iznosi 70%, a odgovor NE javlja se u 23 škole ili 22%, uglavnom u onim školama u kojima i nije bilo nasilja pa se može zaključiti da za tim nije bilo potrebe. Uobičajeno je da se tim pitanjem bave pedagoške službe pa dio škola ne smatra obaveznim formiranje posebnih timova. Dio škola je na ovo pitanje odgovorio sa DA, iako nije imao Protokol, upravo slijedeći potrebe da reaguje na pojavu nasilja u školi. Osmam škola nije uopšte odgovorilo na ovo pitanje, a kasnije navodi da nije imalo slučajeve vršnjačkog nasilja ili ostavlja i druga pitanja bez odgovora.

3. Vodite li službene zabilješke i evidenciju zaštićenih podataka o vršnjačkom nasilju?

Protokol je predvidio posebno vođenje evidencije o vršnjačkom nasilju u školama i iz dobijenih rezultata je očito da se tog veći broj škola i pridržava, pa je odgovor DA dalo 66 škola, ili 63%, od 105 ispitanih.

Odgovor NE dale su 23 škole ili 22%, što ne znači uvijek nepostojanje nikakve evidencije, nego nepostojanje posebnih, izdvojenih evidencija za vršnjačko nasilje. Pedagoške službe vode uobičajene zapisnike za sve vrste rada sa učenicima, pa ove posebno ne izdvajaju.

Na ovo pitanje ne odgovara 16 škola ili 15%, a uvidom u sve odgovore primjećujemo da one i nisu imale slučajeve vršnjačkog nasilja ili ni na peto pitanje nisu odgovorile.

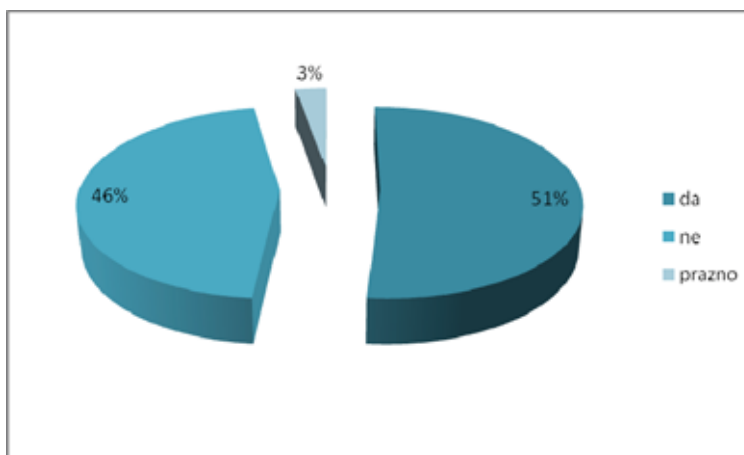
Pri analizi škola koje su prijavile slučajeve nasilja (54 škole) ustanovljeno je da 6 škola ne vodi o njima evidenciju i u ovom pitanju daje odgovor NE. To upućuje na nepoznavanje i nepridržavanje pravila o ponašanju u postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja koje propisuje Protokol. To iznosi 11% od svih škola, koje su

prijavile da su imale slučajeve vršnjačkog nasilja, a o njima ne vode evidenciju. Od toga dvije škole ne vode evidenciju a imaju Protokol, iz čega se zaključuje da ga se ne pridržavaju, a 4 škole nemaju Protokol.

Praćenje, evidencija i rješavanje slučajeva nasilja

5. Da li ste imali slučajeve vršnjačkog nasilja u školi?

Od ukupno 105 ispitanih osnovnih škola, 54 su odgovorile da su imale slučajeve vršnjačkog nasilja što iznosi 51%. Nasilja nije bilo u 48 škola što iznosi 46%. Od ove 54 škole u Banjaluci je evidentirano 18 škola u kojima je bilo vršnjačkog nasilja, to iznosi jednu trećinu od svih škola koje su prijavile nasilje.

Na ovo pitanje nisu odgovorile tri škole koje u prvom pitanju navode da nisu dobile Protokol, pa na ostala pitanja nisu odgovarale.

Pri analizi podataka i komentara koje su škole dopisivale pokazalo se da neke škole ne evidentiraju sve slučajeve nasilja jer ih tumače različito od Protokola. Često se neki vidovi nasilja tumače kao „dio odrastanja; samo ogovaranje i laganje; dječije igrarije; gurkanje i sl.“. Neke škole šalju podatke internih istraživanja ali ne odgovaraju na upitnik, a neke priznaju da je u školi bilo „incidenata“ ali smatraju da se oni ne mogu definisati kao vršnjačko nasilje. Ovo govori da je Protokol definisao oblike nasilja, ali da ga pojedine osobe ili službe u školama različito razumiju i tumače.

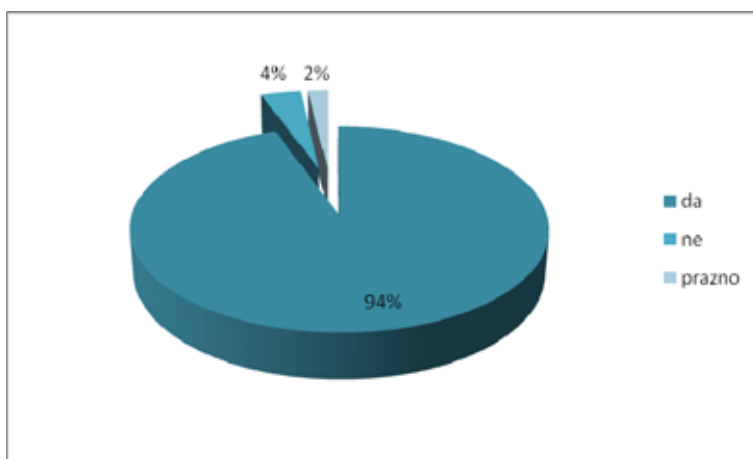
6. Koliko slučajeva ste evidentirali i obradili?

6. pitanje	
Ukupan broj	334
Prosjek	6,19
Ukupni prosjek	3,18

U 54 škole koje su evidentirale nasilje bilo je ukupno 334 slučaja vršnjačkog nasilja. To iznosi prosječno 6 slučajeva po školi. S obzirom da 4 škole nisu navele tačan broj slučajeva nasilja može se pretpostaviti da je prosjek nešto viši.

Ukupan prosjek, 3 slučaja, odnosi se na sve škole koje su se odazvale na upitnik (105 škola). Od prosječnog odstupa svega nekoliko škola koje navode 15, 19, 25 i 75 slučajeva, ali se mora uzeti u obzir da ovaj upitnik nije evidentirao broj učenika u školama pa je z¹ očekivati da je u većim školama prisutan veći broj slučajeva. Takođe se ponovo postavlja pitanje tumačenja i evidentiranja nasilja.

7. Da li ste ih riješili u svojoj ustanovi?

Od 54 škole, u kojima je bilo vršnjačkog nasilja, 51 škola je riješila slučajeve nasilja u svojoj školi, što iznosi 94%, a samo dvije škole nisu riješile slučajeve u svojoj školi, dok se jedna škola o tome nije izjasnila. Ovo govori o osposobljenosti i nastojanjima pedagoških službi i svih učesnika u nastavi da probleme riješe u svojoj školi.

8. S kojim institucijama ste saradivali, ako je za to bilo potrebe?

8. pitanje		
Centar za soc. rad	48	46%
Policija	44	42%
Zdravstvene ustanove	18	17%

Pri analizi ovog pitanja uočeno je da su na njega odgovarale škole u kojima je bilo nasilja, ali i one u kojima nije bilo nasilja. To upućuje na to da su saradivale sa ovim institucijama preventivno i edukativno. Odgovori o saradnji nisu uslovljeni ni

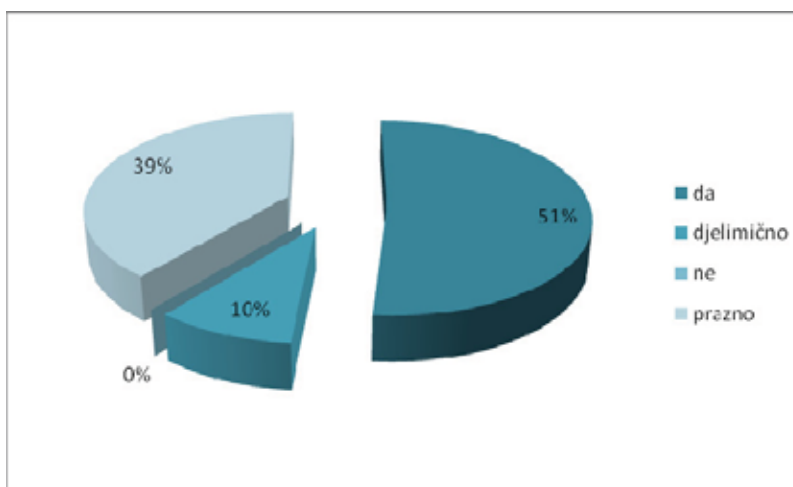

poznavanjem Protokola, koji ovu saradnju propisuje, jer su škole saradivale i bez obzira da li su Protokol dobile ili ne. Zato se podaci odnose na svih 105 ispitanih škola, a ne na one koje su prijavile nasilje.

Ni sa jednom od navedenih institucija nije saradivalo 49 škola ili 47%, u šta se ubrajaju i škole koje su imale nasilje ali u njihovom rješavanju nisu imale potrebu za saradnjom.

Od 53% škola, koje su po bilo kojem osnovu saradivale sa institucijama, 46% škola ili 48 škola saradivalo je sa centrima za socijalni rad, 42% ili 44 škole sa policijom i 17% ili 18 škola sa zdravstvenim ustanovama.

9. Da li ste zadovoljni saradnjom?

Od 105 škola koje su odgovorile na upitnik 54 škole ili 51% su zadovoljne saradnjom, djelimično je zadovoljno 10 škola ili 10%, dok na ovo pitanje nije odgovorila 41 škola ili 39%. Ni jedna škola nije odgovorila da je nezadovoljna saradnjom.

Dobro je da škole saraduju sa svim institucijama koje se navode u Protokolu, bez obzira imaju li slučajeve vršnjačkog nasilja ili ne. Saradnja se ocjenjuje kao dobra, a ni jedna od škola ne navodi nikakve primjedbe na rad spomenutih.

10. Kakav je ishod aktivnosti preduzetih u rješavanju slučajeva vršnjačkog nasilja?

10. pitanje	
Riješeno	321
U postupku	27
Prazno	4

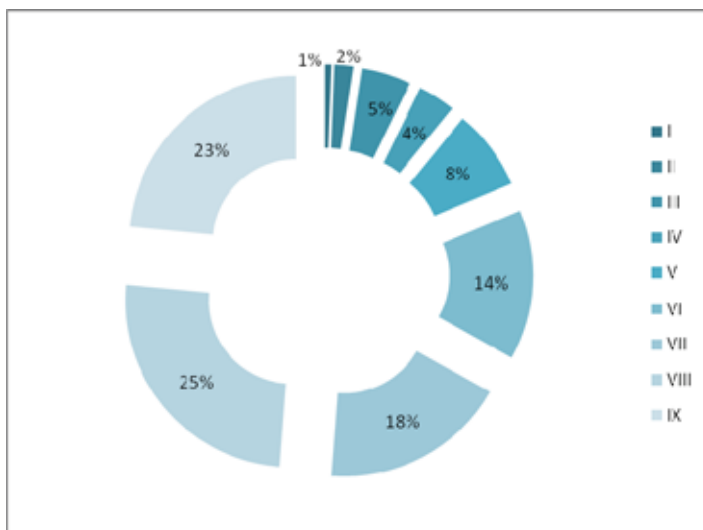
Na ovo pitanje nisu odgovorile 4 škole i to one koje nisu dale precizan broj slučajeva na šestom pitanju.

Ukupan broj slučajeva koji su riješeni je 321, a u postupku rješavanja je 27 slučajeva. Tako dolazimo do broja 348 slučajeva, a škole su u šestom pitanju navele da su evidentirale 334 slučaja vršnjačkog nasilja. Ovo opet ukazuje na neprecizno vođenje evidencije u pojedinim školama i potrebu da se ujednače svi kriteriji vezano za evidenciju, praćenje i definisanje vršnjačkog nasilja.

Može se zaključiti da se najveći broj slučajeva rješava, što govori o spremnosti škola da se suoče s problemom i traže njegovo rješenje.

Uzrast, pol i vrste nasilja

11. Kojeg uzrasta su počinioci nasilja?

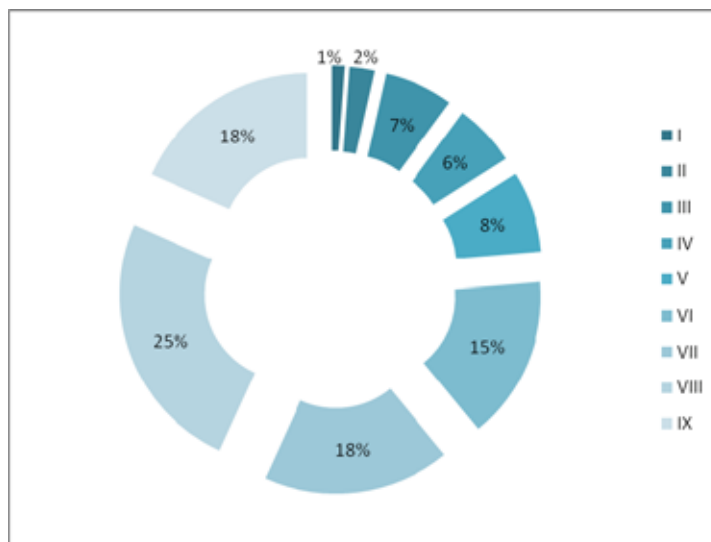
Sve škole koje su imale nasilje (54 škole) ovako bilježe uzrast počinitelja nasilja prikazan u procentima.

Počinioci nasilja zabilježeni su u svim razredima osnovnih škola, ali je primijetan blagi rast broja počinitelja od prvog do petog razreda, gdje se od 1% u prvom razredu u petom povećava na 8%, zatim nastupa nagli porast pa u šestom razredu imamo 14% počinitelja što je skoro dvostruko više. Taj broj raste i u sedmom razredu iznosi 18%, a u osmom dostiže maksimum od 25% počinitelja. U devetom razredu broj blago pada na 23% počinitelja vršnjačkog nasilja.

Analizom se može zaključiti da broj počinitelja nasilja raste srazmjerno približavanju pubertetskom uzrastu. Najveći porast počinitelja bilježi se u drugoj trijadi, peti i šesti razred, a najveći broj počinitelja je u osmom razredu, što je doba početka puberteta.

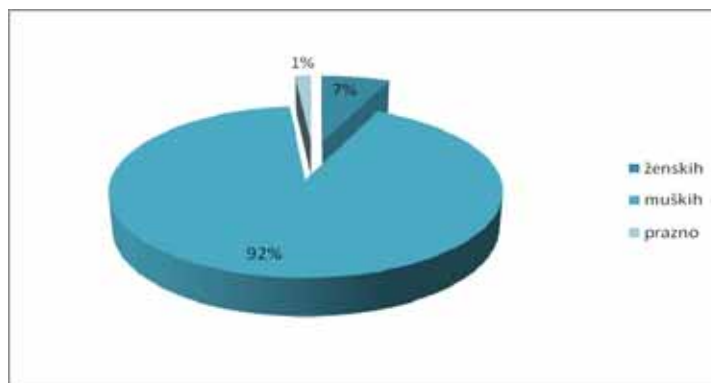
12. Kojeg uzrasta su djeca nad kojima je počinjeno nasilje?

Djeca nad kojima je počinjeno nasilje su svih uzrasta i to u procentu koji je često sličan onome kod počinilaca nasilja.

Od prvog do petog razreda primijetan je blagi rast djece žrtava vršnjačkog nasilja i u petom razredu dostiže 8%. Kao i kod počinilaca vršnjačkog nasilja prelaskom u šesti razred (predmetna nastava) bilježi se nagli porast djece žrtava vršnjačkog nasilja i dostiže 15%. U sedmom razredu je 18% djece žrtava, a maksimalan broj je u osmom razredu 25%. U devetom razredu taj broj djece iznosi 18% i taj broj manji je od broja počinilaca nasilja koji u devetom razredu iznosi 23%.

13. Kojeg su pola počinioci nasilja?

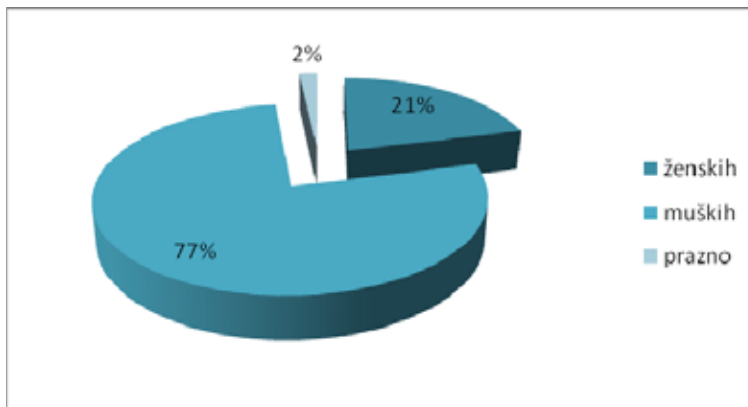

U 54 škole koje su prijavile nasilje, kao počinioci vršnjačkog nasilja javljaju se uglavnom dječaci i to 344 ili 92%. Djevojčice su evidentirane kao počinioci nasilja u 25 slučajeva ili 7%. O polu počinilaca 6 škola nisu dostavile podatke.

Ovaj podatak može se vezati za vrste nasilja, jer je u 15. pitanju kao najčešći oblik nasilja zabilježeno fizičko nasilje kojem su skloniji dječaci.

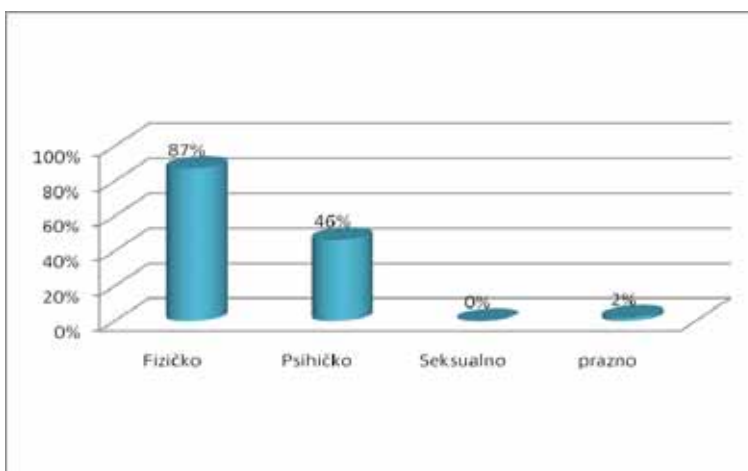
14. Kojeg pola su djeca nad kojom je izvršeno nasilje?

Ukupan broj djece nad kojom je izvršeno nasilje, u 54 škole, je 350 od čega 270 dječaka ili 77% i 74 djevojčice ili 21%. Primijetno je da je broj djevojčica nad kojima je izvršeno nasilje tri puta veći od broja djevojčica koje su počinile nasilje.

Broj počinilaca nasilja veći je od broja djece nad kojom je počinjeno nasilje što može govoriti da u nekim slučajevima ima nasilja grupe nad pojedincem.

15. Koji su najčešći oblici vršnjačkog nasilja u vašoj školi?

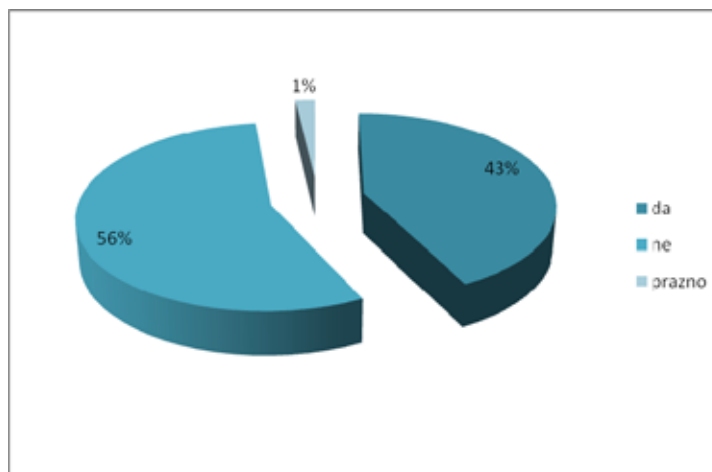
Protokol je definisao vrste vršnjačkog nasilja, ali smo tokom analize podataka primijetili povremene neujednačene kriterije kod škola koje bilježe nasilje, što je već navedeno u analizi 5. pitanja koje se odnosi na broj evidentiranih slučajeva vršnjačkog nasilja.

Fizičko nasilje evidentirano je kao najčešće u 47 škola ili 87%, psihičko nasilje evidentirano je u 25 škola ili 46%, a seksualno nasilje nije zabilježeno ni u jednoj od 54 škole koje su imale slučajeve vršnjačkog nasilja. U 19 škola zabilježeno je i fizičko i psihičko nasilje.

Učestalost nasilja

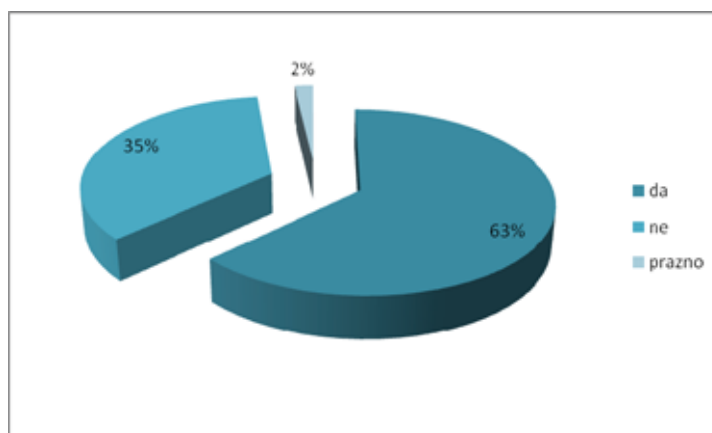
16. Da li su neka djeca bila više puta žrtve nasilja?

Od 54 škole, koje su evidentirale nasilje, u 30 škola (56%) nije bilo slučajeva da su neka djeca više puta žrtve nasilja. U 23 škole zabilježeno je višestruko nasilje nad pojedincem, što iznosi 43% od ukupnog broja škola koje su imale nasilje.

Najčešći odgovor na broj ponavljanja nasilja je dva do tri puta, a najveći zabilježeni broj je 6 puta. Ovo govori o tome da podaci o riješenom broju slučajeva nisu pouzdani, jer ponavljanja govore da slučajevi nisu riješeni na adekvatan način.

17. Da li su neka djeca više puta evidentirana kao počinioci nasilja?

Iz odgovora na ovo pitanje vidimo da je broj višestrukih počinitelaca nasilja veći od broja žrtava. Od 54 škole, u 34 škole su pojedini učenici evidentirani kao višestruki počinioci nasilja (63%), a u 19 škola nije bilo djece koja su više puta počinila nasilje. To znači da u velikom broju škola nije nađena prava metoda da se ponavljanje nasilja spriječi.

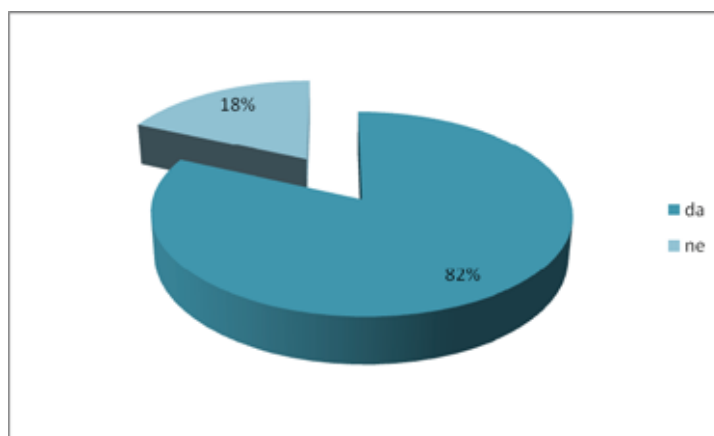
Najčešće se jedno dijete javlja kao počinitelj nasilja dva do tri puta, ali se u dvije škole javlja čak 5 i 7 puta dijete koje je počinilo vršnjačko nasilje. U jednoj osnovnoj školi koja je evidentirala i veći broj nasilja, jedno dijete je počinilo nasilje 10 puta. Ove razlike moguće su i zbog različitog vođenja evidencije.

Srednje škole

U Republici Srpskoj evidentirana je 91 srednja škola. Upitnik je upućen svima, a na njega je odgovorilo 55 srednjih škola ili 60%. Do predviđenog roka odgovorilo je 46 škola ili 51%, a poslije još 9 škola ili 10%.

Poznavanje Protokola i njegova primjena

1. Da li ste s Protokolom upoznali djecu, nastavnike i roditelje?

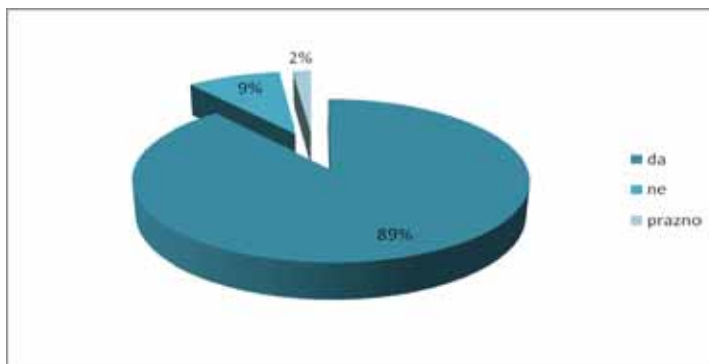

Od 55 škola, koje su odgovorile na upitnik, odgovor NE dalo je deset škola ili 18% što ne znači uvijek da škole nisu upoznale djecu, nastavnike i roditelje s Protokolom nego da Protokol nisu ni dobile. Ove tvrdnje teško je provjeriti, ali to što škole nisu imale Protokol nije spriječilo njihove pedagoške službe, nastavnike i direktore da djeluju preventivno, edukativno i u konkretnim slučajevima vršnjačkog nasilja.

Od ispitanih 55 škola 45 ili 82% škola je potvrdilo da je dobilo Protokol i s njim upoznalo djecu, nastavnike i roditelje.

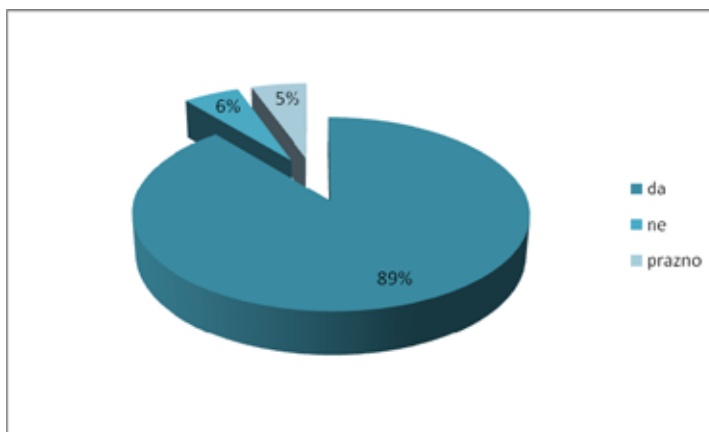

2. Da li ste imenovali ili ovlastili osobu ili stručnu službu za aktivnosti vezane za problematiku nasilja u vašoj školi?

Odgovor na ovo pitanje svjedoči da su srednje škole i prije donošenja Protokola imale organizovne službe koje su se bavile ovim problemima djece. Zato na ovo pitanje, od 55 škola, 49 škola odgovara sa DA, jer je problematika nasilja dio školske svakodnevnice i bila je praćena i registrovana i prije postojanja Protokola. Svega 5 škola ili 9% odgovara da nema ovlaštenu osobu ili stručnu službu vezanu za problematiku nasilja u školi, jer te poslove obično obavljaju pedagozi pa ne smatraju neophodnim imenovati dodatne.

3. Vodite li službene zabilješke i evidenciju zaštićenih podataka o vršnjačkom nasilju?

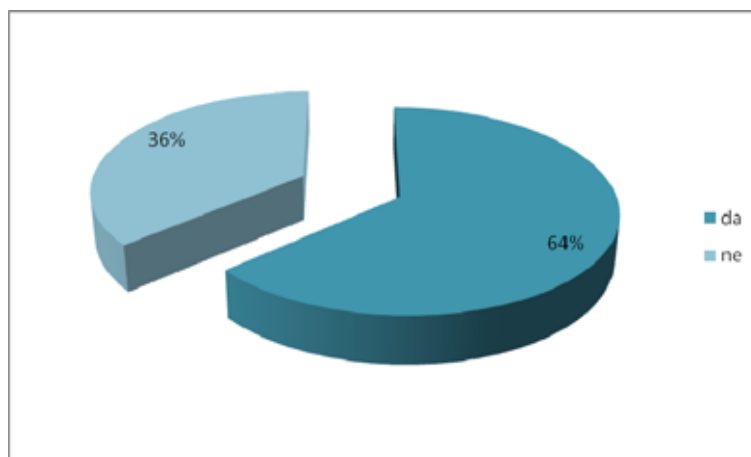

U skladu sa odgovorom na drugo pitanje i na pitanje o vođenju evidencije o vršnjačkom nasilju i ovdje, od 55 škola, 49 škola ili 89% odgovaraju DA vode evidenciju. Evidenciju ne vode svega 3 škole ili 5%, ali iste ni nemaju slučajeve vršnjačkog nasilja. Na ovo pitanje tri škole nisu dale odgovor iako jedna od njih bilježi slučajeve vršnjačkog nasilja.

Ovakvi odgovori su i očekivani, jer je vođenje evidencije obaveza svake škole.

Praćenje, evidencija i rješavanje slučajeva nasilja

5. Da li ste imali slučajeve vršnjačkog nasilja u školi?

Od ukupno 55 ispitanih srednjih škola njih 35 prijavljuje da je imalo slučajeve vršnjačkog nasilja što čini 64%. U 20 škola nije bilo slučajeva vršnjačkog nasilja, što čini 36%.

U Banjaluci je 9 škola evidentiralo slučajeve vršnjačkog nasilja, što na nivou grada čini 82% u odnosu na 11 banjalučkih srednjih škola, koje su odgovorile na upitnik, a 26% od svih srednjih škola u RS koje su evidentirale vršnjačko nasilje. Primijetno je da su slučajevi nasilja zabilježeni u školama sa cijele teritorije Republike Srpske kao i to da su evidentirani i u opštim i u stručnim srednjim školama. Škole koje nemaju nasilje su i opšte i srednje stručne škole, kao i one koje se nalaze u gradovima i u manjim mjestima.

6. Koliko slučajeva ste evidentirali i obradili?

6. pitanje	
Ukupan broj	166
Prosjek	4,74
Ukupni prosjek	3,02

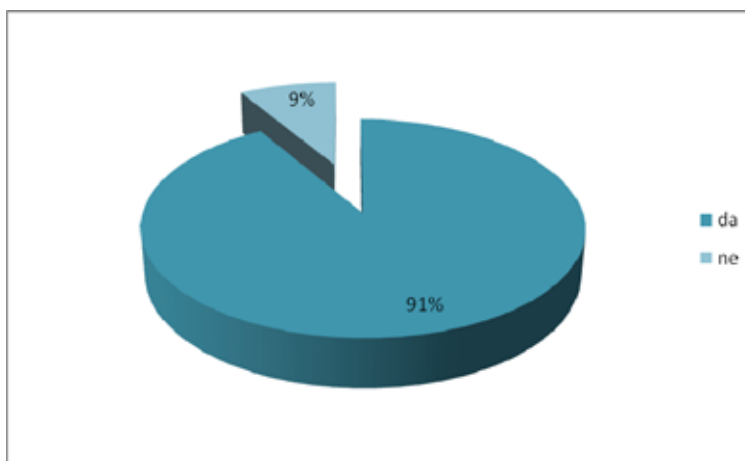
U 35 škola, koje su evidentirale nasilje, bilo je ukupno 166 slučajeva vršnjačkog nasilja, što nije pouzdan podatak jer 5 škola nije dalo podatak koliko slučajeva su evidentirale. Tako prosjek iznosi 5 slučajeva po školi, a ukupan prosjek na svih 55 ispitanih škola iznosi 3 slučaja. Ovi podaci nisu precizni jer ni neke škole nisu dale precizne podatke. To se može dovesti u vezu sa pitanjem načina vođenja evidencije koji bi mogao biti precizniji, a to Protokol tačno propisuje.

Najveći broj slučajeva vršnjačkog nasilja zabilježen je u jednoj srednjoj školi i to 38 slučajeva, a u dvije srednje škole je zabilježeno po 14 slučajeva.

Ovo ispitivanje nije se bavilo brojem učenika u školama pa je za očekivati da broj slučajeva nasilja raste s brojem učenika, iako ne mora biti pravilo.

7. Da li ste ih riješili u svojoj ustanovi?

Od 35 škola koje su zabilježile slučajeve vršnjačkog nasilja isto je riješeno u 32 škole ili 91%. Ovaj podatak ukazuje na to da su u srednjim školama nastavnici, pedagozi i uprava sposobni da sami riješe probleme vršnjačkog nasilja. Protokol je predvidio saradnju sa drugim institucijama i to su iskoristile svega 3 škole ili 9%.

8. S kojim institucijama ste saradivali, ako je za to bilo potrebe?

8. pitanje		
Centar za soc. rad	27	49%
Policija	32	58%
Zdravstvene ustanove	12	22%

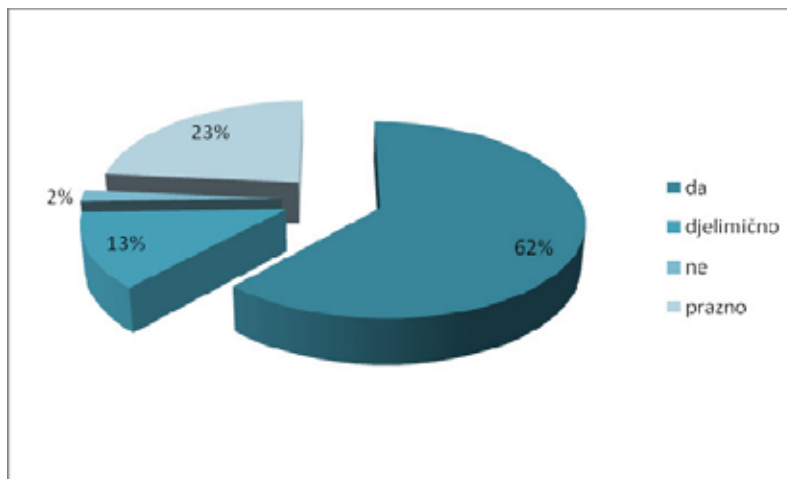
Na ovo pitanje odgovarale su škole koje su razumijevale saradnju kao uobičajenu ili kao saradnju vezanu za pojedine slučajeve. Tako se dolazi do podatka da je saradnju ostvarilo 69% škola. Od toga 27 škola ili 49% saradivalo je sa centrima za socijalni rad, s policijom 32 škole ili 58%, a sa zdravstvenim ustanovama 12 škola ili 22%. To su srednje škole koje su preventivno i edukativno ostvarile saradnju sa ovim institucijama. Iz podataka se vidi da su škole najviše saradivale sa policijom. Ni s kim od navedenih institucija koje propisuje Protokol nije saradivalo 17 škola ili 31% i to su uglavnom škole koje su saradnju vezale za rješavanje konkretnih slučajeva što je i bio prvobitni cilj ovog pitanja.

Analizom podataka došlo se do zaključka da su sa institucijama, koje predviđa Protokol, saradivale i one koje s njim nisu upoznate.

Bez obzira na prvobitni cilj pitanja, podatak koji smo dobili ukazuje da škole saraduju sa lokalnom zajednicom što je vrlo važno za sprečavanje svih oblika vršnjačkog nasilja.

9. Da li ste zadovoljni saradnjom?

Od 55 škola, koje su odgovorile na upitnik, 34 ili 62% su zadovoljne saradnjom sa centrima za socijalni rad, policijom i zdravstvenim ustanovama. Saradnju kao djelimično dobru ocjenjuje 7 škola ili 13%, a samo jedna škola nije zadovoljna saradnjom.

Na ovo pitanje nije odgovorilo 13 škola ili 23%, a u tu kategoriju spadaju škole koje su imale nasilje, ali i škole koje nisu imale nasilje i nisu imale potrebu za saradnjom u rješavanju konkretnih slučajeva.

Na ovo pitanje odgovorile su 42 škole iz čega zaključujemo da je ocjenjivana saradnja sa institucijama uglavnom bila edukativnog i preventivnog karaktera, a rijetko po konkretnim slučajevima.

10. Kakav je ishod aktivnosti preduzetih u rješavanju slučajeva vršnjačkog nasilja?

10. pitanje	
Riješeno	158
U postupku	8
Prazno	5

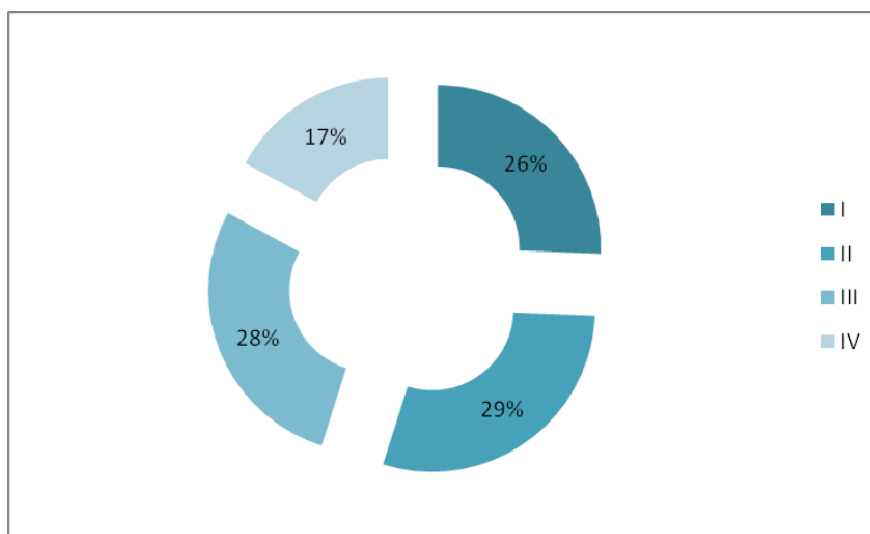
Od 35 škola, koje su prijavile nasilje, na ovo pitanje ne odgovara 5 škola i to onih koje nisu navele tačan broj slučajeva vršnjačkog nasilja. Od ukupnog broja 166 slučajeva, riješeno je 158 slučajeva ili 95%, a u postupku rješavanja je 8 slučajeva ili 5%.

Ovako veliki broj riješenih slučajeva pokazuje ozbiljnost škola u pristupanju problemu vršnjačkog nasilja, što je dodatna potvrda da je Protokol opravdao svoje postojanje, jer je propisao način rješavanja i prevenciju ovog problema, ali i obavezo na postupanje.

Uzrast, pol i vrste nasilja

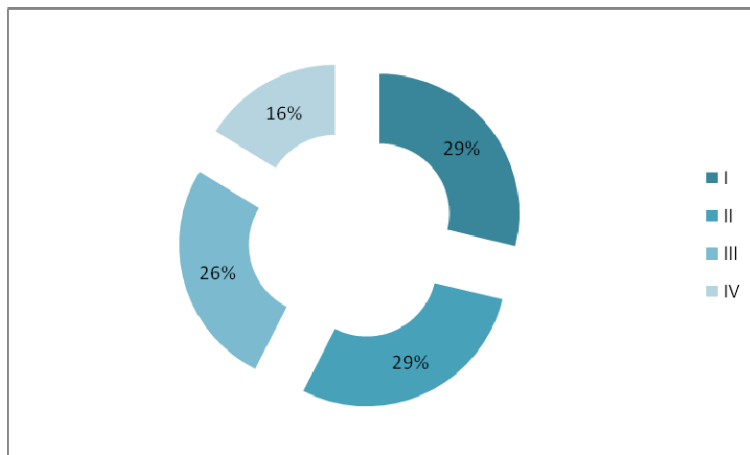
11. Kojeg uzrasta su počinioci nasilja?

Napomena: 11. i 12. pitanje ne odražava broj pojedinačnih slučajeva nego samo uzrast u kojem se najčešće javlja vršnjačko nasilje. Tako brojevi ne odgovaraju broju počinitelaca i broju žrtava nasilja, nego broju škola koje su ih u tom uzrastu evidentirale.

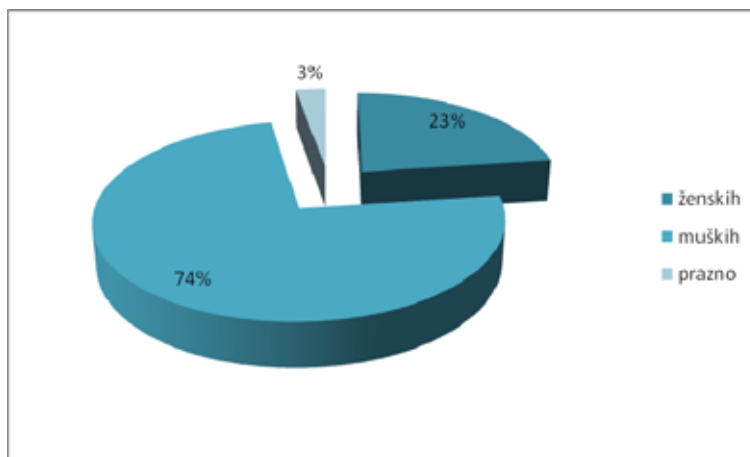
U prvom razredu srednje škole, koji se smatra periodom privikavanja na novu sredinu, javlja se 26% počinitelaca vršnjačkog nasilja. Taj procenat je u drugom razredu najveći i iznosi 29%, dok u trećem razredu blago pada na 28%. Nagli pad počinitelaca nasilja, gledano u procentima, na 17% bilježi se u četvrtom razredu, što je i logično, jer je to vrijeme sticanja punoljetstva. Ove promjene svjedoče o fazama odrastanja, prilagođavanja i potpunog uklapanja u školsku sredinu.

12. Kojeg uzrasta su djeca nad kojima je počinjeno nasilje?

Djeca nad kojima je počinjeno nasilje nešto su mlađa od one koja su počinila nasilje. U prvom i drugom razredu srednje škole bilježi se jednak procenat žrtava koji iznosi 29%. U trećem razredu blago opada na 26%, a nagli pad evidentirane djece nad kojom je počinjeno nasilje nalazimo u četvrtom razredu gdje iznosi 16%.

13. Kojeg su pola počiniooci nasilja?

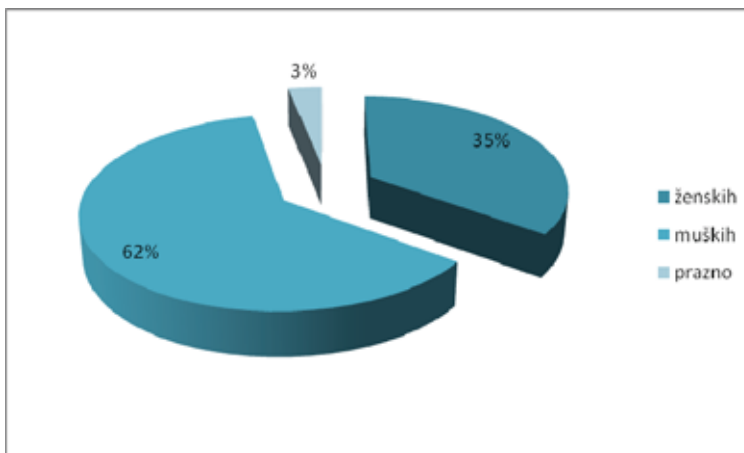

Kao počiniooci vršnjačkog nasilja dječaci se javljaju u 133 slučaja ili 74%, od 35 škola koje su prijavile nasilje, a 5 škola na ovo pitanje nije odgovorilo. Djevojčice počiniooci nasilja javljaju se u 41 slučaju ili 23%. Primijetno je da je broj dječaka počinilaca nasilja tri puta veći od broja djevojčica. U poređenju sa osnovnim školama evidentan je porast broja djevojčica koje su počinile nasilje, jer u osnovnim školama djevojčice čine svega 7% počinilaca vršnjačkog nasilja. Porast broja djevojčica koje su počinile nasilje u srednjoj školi, u odnosu na osnovnu školu, može

se dovesti u vezu s većim brojem slučajeva psihičkog nasilja koje je prisutnije kod djevojčica.

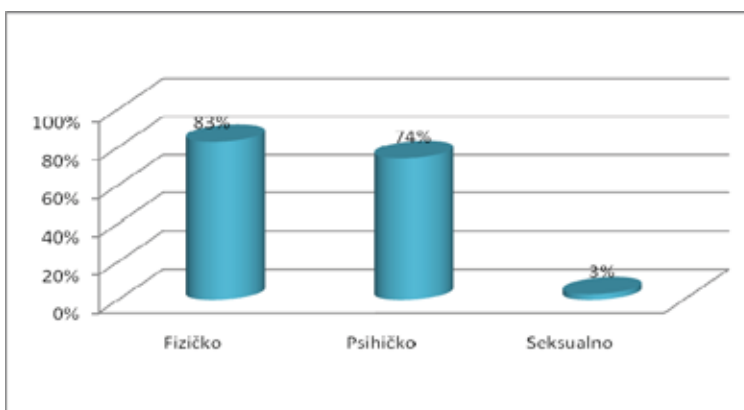
14. Kojeg pola su djeca nad kojom je izvršeno nasilje?

Ukupan broj djece nad kojom je izvršeno nasilje manji je od ukupnog broja djece koja su počinila nasilje.

Broj dječaka žrtava vršnjačkog nasilja je 97 ili 62%, a djevojčica 55 ili 35%. Iz ovoga vidimo da je broj dječaka žrtava znatno veći od broja djevojčica. Iz analize odgovora na 13. i 14. pitanje proizilazi zaključak da su dječaci češće počinioi nasilja (74%), ali i žrtve (62%) vršnjačkog nasilja u srednjoj školi. Djevojčice su češće evidentirane kao žrtve nasilja (35%), a rjeđe kao počinioi nasilja (23%).

15. Koji su najčešći oblici vršnjačkog nasilja u vašoj školi?

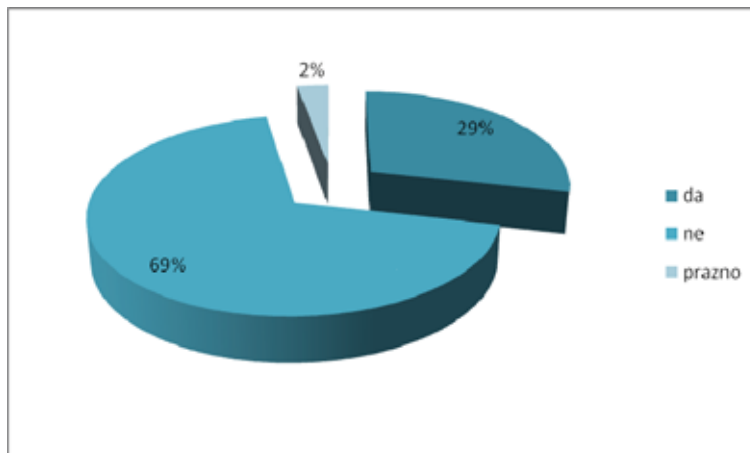

U 35 srednjih škola koje bilježe nasilje, evidentirani su svi oblici vršnjačkog nasilja. Najviše je fizičkog nasilja, koje je evidentirano u 29 škola što iznosi 83%. Nešto manje je psihičkog nasilja u 26 škola, odnosno 74%, a seksualno nasilje

prijavljuje samo jedna škola u jednom slučaju. Evidentno je da se u školama javljaju istovremeno različiti oblici nasilja. U odnosu na stanje u osnovnim školama primijećan je porast psihičkog nasilja. Moguće je da je učestalost psihičkog nasilja veća među srednjoškolcima jer su stariji pa biraju skrivenije metode vršnjačkog nasilja.

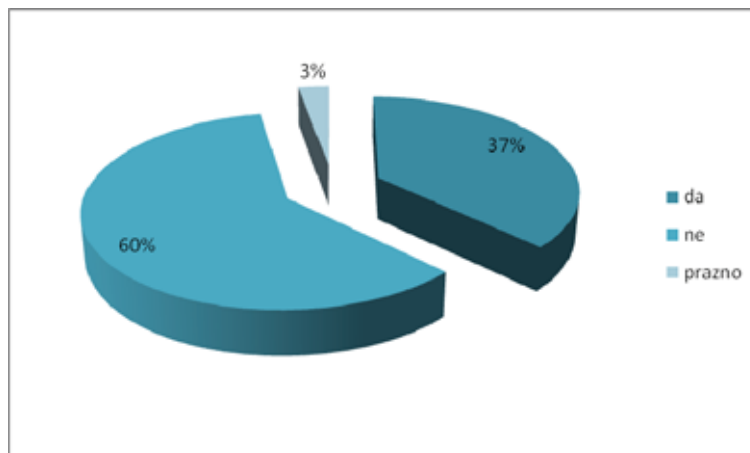
Učestalost nasilja

16. Da li su neka djeca bila više puta žrtve nasilja?

Od 35 škola, koje bilježe nasilje, u 24 škole ili 69% srednjih škola nasilje se nije ponavljalo nad istom djecom, a 10 škola bilježi da su neka djeca više puta bila žrtve vršnjačkog nasilja što iznosi 29%. Za razliku od osnovnih škola u kojima se nasilje nad nekom djecom ponavlja čak 6 puta, u srednjim školama najviše je 3 puta jedno dijete bilo žrtva nasilja.

17. Da li su neka djeca više puta evidentirana kao počinioci nasilja?

Od 35 škola, koje su evidentirale nasilje, u 21 školi ili 60% nisu više puta evidentirani isti počinioci nasilja. U 13 škola ili 37% su nekoliko puta ista djeca evidentirana kao počinioci nasilja.

Za razliku od osnovnih škola gdje se isti počinitelj nasilja javlja čak 10 puta, u srednjim školama je najveći broj ponavljanja istog počinioca nasilja 4 puta.

Prevenција i edukacija

U trećem poglavlju Protokola propisuju se oblici, način i sadržaj saradnje vaspitno - obrazovnih ustanova, centara za socijalni rad, policije, zdravstvenih ustanova, Ombudsmana, pravosudnih institucija i jedinica lokalne samouprave. U četvrtom poglavlju predviđeno je da se tokom nastavnih i vannastavnih aktivnosti promovišu modeli nenasilne komunikacije, međusobne tolerancije i uvažavanja. U skladu s ciljevima ovog istraživanja školama je ponuđeno da navedu kako rade na prevenciji i edukaciji.

Osnovne i srednje škole

4. Kako vaša škola promoviše modele nenasilne komunikacije, međusobne tolerancije i uvažavanja?

Na ovo pitanje nije odgovorilo 8 osnovnih škola, od čega 6 škola nije dobilo Protokol pa ni na ostala pitanja nije odgovaralo. Od 55 ispitanih srednjih škola na ovo pitanje nisu odgovorile 3 škole, od kojih jedna nema Protokol.

Uključivanje roditelja i nastavnika u proces edukacije i prevencije prisutan je u gotovo svim školama i to kroz Savjet roditelja, Nastavnička i odjeljenjska vijeća. To je dobro, jer proces edukacije mora obuhvatiti sve zainteresovane u vaspitanju i obrazovanju djece, a to su svakako i roditelji i nastavnici, a posebno djeca. Gotovo da nema škole koja u odgovoru na ovo pitanje nije navela aktivnosti Savjeta učenika, koji je često sam nosilac ideja i projekata koji se bave modelima nenasilne komunikacije, međusobne tolerancije i uvažavanja.

Takođe se primjećuje da se edukacija vrši na časovima odjeljenjske zajednice po nastavnim planom i programom predviđenim temama koje su upravo vezane za teme predviđene Protokolom. Pored časova odjeljenjske zajednice, prevencija se vrši i na časovima redovne nastave. U srednjim školama su to časovi Demokratije i ljudskih prava, a od ove školske godine i u osnovnim školama.

Interesantno je da gotovo sve škole pri edukaciji učenika koriste savremenije nastavne metode: radionice, okrugle stolove, savjetodavne razgovore, predstave pa se djeca mogu aktivno uključiti u ovu problematiku, što i jeste cilj.

Nekoliko osnovnih i srednjih škola navodi da su provele interna istraživanja o vršnjačkom nasilju, i što je najvažnije, sa rezultatima su upoznale i učenike i nastavnike i roditelje.

Neke škole pokrenule su same ili u saradnji sa vladinim ili nevladinim sektorom projekte kroz koje se vrši edukacija učenika, nastavnika i roditelja. To su u osnovnim školama bili projekti: Ja građanin, Škola bez nasilja, Sportom protiv nasilja, Prevencija vršnjačkog nasilja, Stop nasilju, Nenasilno rješavanje konflikata, Kultura tolerancije, Nenasilno rješavanje konflikata putem medijacije (pod pokroviteljstvom švedske vlade), Nasilje nije školski čas (okrugli sto za nastavnike), Dani tolerancije (saradnja sa OSCE-om).

Srednje škole navode ove projekte: Projekti OTA I OKC, Zajedno do bolje škole, Zaštita ljudskih prava u školama u BiH, Umijeće življenja, Dan tolerancije, Projekat u saradnji sa organizacijom „PONS“, Obilježavanje Dječije nedjelje.

Evidentirano je još nekoliko načina na koje škole provode prevenciju i edukaciju a to su: monitoring timovi za praćenje nasilja, kutije za anonimna pisma, plakati, zidne novine i upoznavanje učenika sa disciplinskim mjerama vezanim za vršnjačko nasilje. Jedna srednja škola navodi da sama izrađuje edukativno - informativne materijale o nenasilnim oblicima ponašanja.

Neke, posebno srednje škole, navode važnost isticanja pozitivnih primjera npr. uspjesi na sportskim i dr. takmičenjima na kojima škola učestvuje, pohvale za nenasilne učenike i odjeljske zajednice.

Osnovne i srednje škole navode da redovno saraduje sa MUP-om, centrima za socijalni rad, zavodima za mentalno zdravlje, lokalnim ambulancama, koji organizuju predavanja o temama vezanim za toleranciju, nekonfliktno rješavanje sukoba ali i o upotrebi opojnih droga, zdravlju i drugom. Teme koje škole navode znatno su šire od onih koje predviđa Protokol što ukazuje na spremnost škola da same prepoznaju potrebu za edukacijom i prevencijom i da na tome rade.

18. Ako je u vašoj školi bilo vršnjačkog nasilja, šta ste učinili na prevenciji i edukaciji učenika, roditelja i nastavnika?

Na ovo pitanje od 105 ispitanih osnovnih škola nisu odgovorile 22 jer nemaju nasilje a imaju Protokol, zatim 4 škole koje nemaju nasilje i nemaju Protokol i 3 škole koje nemaju Protokol pa nisu odgovorile na upitnik nego su poslale svoja obrazloženja iz kojih se ne može vidjeti ovaj podatak.

Na ovo pitanje od 55 ispitanih srednjih škola 11 nije dalo odgovor. Od toga je samo jedna imala nasilje.

Najčešći oblik edukacije u školama gdje je bilo nasilja je razgovor s djecom (individualni i grupni) počinocima nasilja i onima nad kojima je počinjeno nasilje,

kao i razgovor sa roditeljima. Te razgovore najčešće obavljaju nastavnik, razredni starješina, pedagog, psiholog, zamjenik direktora i direktor. O ovom problemu se razgovara na roditeljskim sastancima i sastancima odjeljenjskih i nastavničkih vijeća, te donose odluke o vaspitno - disciplinskim mjerama.

Iz ovog podatka vidimo da se škole pridržavaju predviđene procedure u rješavanju slučajeva vršnjačkog nasilja i trude da slučajeve riješe u svojoj školi. U prilog tome govori i podatak da od 54 osnovne škole koje su prijavile nasilje, samo dvije škole navode da nisu mogle slučajeve riješiti same. Slično je i sa srednjim školama gdje su 32 same riješile slučajeve vršnjačkog nasilja, a samo 3 nisu mogle bez saradnje sa nekom od institucija.

U edukaciju i prevenciju u školama, gdje je bilo nasilja, aktivno se uključuju Savjet učenika, Savjet roditelja, odjeljenjsko vijeće i Nastavničko vijeće kako bi se njima obuhvatili svi kojih se ono tiče. Posebno se izdvaja saradnja sa centrima javne bezbjednosti i centrima za socijalni rad. I ovdje se navodi saradnja sa OSCE-om, Helsinškim odborom za mlade, OKC-om, NVO Zdravo da ste, Udruženjem žena iz Doboja itd.

Pored razgovora i izricanja vaspitno - disciplinskih mjera organizuju se predavanja, okrugli stolovi, radionice u saradnji sa već spomenutim predstavnicima iz vladinog i nevladinog sektora. Neki od takvih projekata koje navode osnovne škole su: Vršnjačko nasilje, Živimo bez nasilja, Učionica bez nasilništva, Stop nasilju...

Srednje škole navode sljedeće projekte: Prevencija maloljetničke delikvencije u osnovnim i srednjim školama, Upoznavanje s Protokolom, Akcioni plan za sprečavanje i prevenciju nasilja, Vrste nasilja, Konflikti i njihovo rješavanje.

I u ovim odgovorima nalazimo podatke o internim istraživanjima o vršnjačkom nasilju u vidu anketa s čijim rezultatima su upoznati učenici, nastavnici i roditelji.

Škole navode i to da, kao edukativni materijal, koriste brošure koje dobijaju od nevladinih organizacija sa kojima saraduju, prave sami panoe i zidne novine sa odgovarajućom tematikom. Jedna srednja škola navodi da sama izrađuje brošure o ranom otkrivanju i prepoznavanju vršnjačkog nasilja, a ima i video nadzor.

Na osnovu ovih podataka može se zaključiti da neke škole vrlo aktivno učestvuju u edukaciji i prevenciji vršnjačkog nasilja, ali ima i onih koje ga prepoznaju i evidentiraju, ali edukaciju i prevenciju svode na časove odjeljenjske zajednice. To sigurno nije dovoljno, a simptomatično je da neke škole koje tvrde da nisu dobile Protokol vrlo kreativno i kroz razne oblike i vidove saradnje rade na edukaciji i prevenciji.

Protokol je opravdao svoje postojanje i u ovom segmentu, ali je svaka škola individualno uskladila svoje aktivnosti. Stoga je vrlo važno raditi na saradnji škola i lokalnih zajednica i podsticati škole da same iniciraju tu saradnju, jer je očito da

policija, centri za socijalni rad i zdravstvene ustanove hoće i mogu vrlo brzo i efikasno da odgovore na ovu vrstu potreba škole.

V ZAKLJUČAK

U skladu s ciljevima provedenog istraživanja o primjeni i provođenju Protokola o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu, Ombudsman za djecu konstatuje:

- Potpuno je neprihvatljivo da jedan broj škola Protokol nisu dobili i da po istom nisu mogli postupati.
- Vršnjačko nasilje prisutno je i u osnovnim i srednjim školama podjednako na cijeloj teritoriji Republike Srpske i u „velikim“ i „malim“ školama, u ruralnim i u urbanim sredinama. Nešto manje vršnjačkog nasilja evidentirano je u malim sredinama koje se pozivaju na dobru saradnju sa roditeljima. Razlike u postojanju vršnjačkog nasilja nema ni kod vrsta srednjih škola, jer ga podjednako prijavljuju i opšteobrazovne i stručne i tehničke škole.

U 51% osnovnih škola zabilježeni su slučajevi nasilja, što je manje od 64% koliko je evidentirano u srednjim školama. Ukupan broj slučajeva nasilja u svim ispitanim školama je 500 što znači da je prosječan broj 3 slučaja po školi. Svakako je važno naglasiti da čak 62 škole ili 39% od ukupno 160 ispitanih nije evidentiralo vršnjačko nasilje.

Ukupan broj počinitelaca nasilja gotovo je jednak broju žrtava nasilja.

- Kad je u pitanju uzrast počinitelaca i onih nad kojima je izvršeno vršnjačko nasilje evidentno je, da u osnovnim školama taj broj naglo raste prelaskom iz razredne u predmetnu nastavu tj. u šestom razredu i dalje je u blagom porastu. U srednjim školama taj broj raste od prvog do trećeg razreda a u četvrtom naglo opada i broj počinitelaca nasilja i broj djece nad kojima je izvršeno nasilje.
- Ako se analizira pol, evidentno je da je broj dječaka počinitelaca nasilja veći od broja djevojčica koje su počinile nasilje, u osnovnim školama je to odnos 92% : 7%, a u srednjim 74% : 23%. Odnos dječaka i djevojčica koji su žrtve nasilja je u osnovnim školama sljedeći: 77% dječaka : 21% djevojčica, a u srednjim 62% dječaka : 35% djevojčica. Primijetno je da su djevojčice u srednjoj školi češće i počinioci i žrtve vršnjačkog nasilja nego u osnovnoj školi.
- Analiza podataka o vrstama nasilja ukazuje da su najčešće prisutni fizičko i psihičko nasilje, a seksualno je zabilježeno samo u jednom slučaju. Interesantan je podatak da u srednjim školama ima gotovo isti procenat fizičkog

- i psihičkog nasilja, što se može objasniti odrastanjem i izborom manje vidnog nasilja. Ponovljeno nasilje je prisutnije u osnovnim nego u srednjim školama.
- Analiza podataka pokazala je i prisustvo različitog tumačenja nasilja, iako ga je Protokol jasno definisao. Zato se brojevi vezani za njegovu evidenciju, vrste i počiniocce nasilja ne mogu uzeti kao konačni, jer ono što neke škole evidentiraju druge ne smatraju nužnim. Ovo svjedoči o različitim kriterijima pri vođenju evidencije. Primijetno je da škole uglavnom ne vode posebnu evidenciju o slučajevima vršnjačkog nasilja, pa neke od njih nisu mogle da navedu tačan broj slučajeva, uzrast, pol i učestalost nasilja.
 - Što se tiče usaglašenosti u postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja kako to propisuje Protokol, može se reći da nema velikih odstupanja jer svi, uglavnom, problem rješavaju počevši od razgovora s djecom i roditeljima koji obavlja razrednik, pa zatim pedagog i direktor škole. Tek u slučaju kad ne mogu da sami riješe problem obraćaju se institucijama koje su definisane Protokolom.
 - Što se tiče saradnje škola i centara za socijalni rad, policije i zdravstvenih ustanova ona je evidentno dobra, jer se škole o njoj izjašnjavaju pozitivno a o pitanjima koja se odnose na edukaciju i prevenciju gotovo da nema škole koja s njima nije saradivala.

Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu u Republici Srpskoj u primjeni je godinu dana. Ovo je prvo istraživanje koje je trebalo da pokaže da li je i kako Protokol zaživio u školskom sistemu.

Obrađeni podaci odnose se upravo na period decembar 2008 - decembar 2009. godine. Tek sljedećim istraživanjem doći će se do podataka koji će se moći upoređivati, pa će slika vršnjačkog nasilja u svim oblastima, prevenciji, edukaciji, sprečavanju i rješavanju, biti jasnija.

Neosporno je da je Protokol dobro došao u škole. Godina dana njegove primjene opravdala je njegovo donošenje, ali i obavezala na adekvatniji odnos svih subjekata zaštite prema ovom problemu. Nažalost, dio škola i dalje u ovome ne vide nikakav problem - sve to smatraju sastavnim dijelom dječijeg odrastanja.

Veoma je važno da je Protokol svakodnevno prisutan u praksi i da se i djeca i odrasli stalno vraćaju ovom dokumentu radi efikasnijeg djelovanja u svim slučajevima vršnjačkog nasilja, ali i, što je još važnije, preventivnog i edukativnog djelovanja u obrazovnom sistemu.

PREPORUKA
U PRIMJENI PROTOKOLA O POSTUPANJU U SLUČAJEVIMA VRŠNJAČKOG
NASILJA MEĐU DJECOM I MLADIMA U OBRAZOVNOM SISTEMU

Broj: 83/10

Dana: 04.02.2010. godine

Na osnovu člana 9. Zakona o Ombudsmanu za djecu Rrepublike Srpske, /"Službeni glasnik Republike Srpske", broj 103/08 /, a u cilju preduzimanja dodatnih mjera radi zaštite djece od svakog oblika nasilja u obrazovnom sistemu, Ombudsman za djecu daje sljedeću

P R E P O R U K U

Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Rrepublike Srpske potpisan je 19. novembra 2008. godine.

Protokol su potpisali ministar prosvjete i kulture, ministar zdravlja i socijalne zaštite i ministar unutrašnjih poslova.

Protokol definiše pravila i procedure postupanja nadležnih institucija kada se desi nasilje u obrazovnom sistemu. Protokol, pored navedenog, ima funkciju edukacije o vršnjačkom nasilju i djece i roditelja i nastavnika, ali i funkciju prevencije ne samo vršnjačkog, već nasilja uopšte pa i maloljetničke delikvencije.

Protokol utvrđuje postupke na uspostavljanju reakcije svih učesnika kako bi se djelovalo na sprečavanje, identifikaciju, prijavljivanje, istraživanje, liječenje i slično, u svim slučajevima vršnjačkog nasilja u obrazovnom sistemu, a sve sa ciljem da se pruži potrebna podrška prije svega djetetu, ali i onima koji se o djetetu brinu.

Protokol obavezuje, između ostalog, svakog učesnika da obezbijedi vođenje posebne evidencije u svom resoru o svim registrovanim slučajevima.

Ombudsman za djecu je izvršio analizu primjene Protokola o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja u obrazovnom sistemu Republike Srpske.

Osnovni cilj je dobijanje podataka od svih škola o prisutnosti nasilja u školama, njegovim oblicima i reakcijama nadležnih u skladu sa procedurama utvrđenim Protokolom, da bi se na osnovu istih mogle planirati dodatne aktivnosti u zaštiti djece i njihovih prava.

Upitnik sa 18 pitanja upućen je u 204 osnovne i 91 srednju školu u Republici Srpskoj i odnosi se na period 01.12.2008 - 01.12.2009. godine.

Analiza dostavljenih odgovora pokazuje sljedeće:

- Na upitnik je odgovorilo 160 škola, 105 osnovnih i 55 srednjih škola,
- Sa Protokolom su upoznali djecu, roditelje i nastavnike 76% osnovnih i 82% srednjih škola, a iz dobijenih odgovora proizilazi da neke škole nisu ni dobile Protokol, ali su uredno odgovorile na dostavljeni zahtjev,
- Za aktivnosti u vezi sa primjenom Protokola škola je imenovala osobu - 70% osnovnih i 89% srednjih škola,
- Evidenciju o slučajevima vršnjačkog nasilja vodi 63% osnovnih i 89% srednjih škola,
- Slučajeve vršnjačkog nasilja imalo je 51% osnovnih i 64% srednjih škola,
- U osnovnim školama evidentirano je 334 slučaja nasilja, a u srednjim 166,
- Slučajeve su riješili u školi u 94% osnovnih i 91% srednjih škola,
- Saradnju sa institucijama su ostvarili:
 - centar za socijalni rad.....46% osnovnih i 49% srednjih škola
 - policija.....42% osnovnih i 58% srednjih škola
 - zdravstvo.....17% osnovnih i 22% srednjih škola
- Saradnjom sa navedenim institucijama je zadovoljno 51% osnovnih i 62% srednjih škola,
- Završenih predmeta u osnovnim školama je 321, a u srednjim 158,
- Počinioci nasilja su najčešće učenici VIII razreda – 25% i II razreda srednje škole – 29%,
- Žrtve nasilja su najčešće učenici VIII razreda – 25% i II razreda srednje škole – 29%,
- Počinioci nasilja u osnovnim školama su djevojčice 7%, a u srednjim 23%,
- Djeca nad kojima je izvršeno nasilje, djevojčice – u osnovnim školama 21%, a u srednjim školama 35%,
- Oblici vršnjačkog nasilja
 - fizičko.....u osnovnim školama 87% a u srednjim školama 83%
 - psihičko.....u osnovnim školama 46% a u srednjim školama 74%

seksualno.....u osnovnim školama 0, a u srednjim školama 1 slučaj

- Neka djeca su više puta žrtve nasilja, u osnovnim školama 43% a u srednjim 29%,
- Neka djeca su više puta počinili nasilje, u osnovnim školama 63% a u srednjim 37%.

Ovo su prvi podaci u Republici Srpskoj koji govore o primjeni Protokola godinu dana poslije njegovog stupanja na snagu. Vrlo je važno da njihova analiza bude osnov za nove mjere i dodatne aktivnosti svih institucija na stvaranju okruženja u kojem će djeca odrastati bez nasilja.

S obzirom da je sprečavanje nasilja nad djecom trajan posao koji zahtijeva kontinuiran rad i ozbiljan pristup svih institucija uz aktivno učešće djece i roditelja,

Predlažem,

- da Protokol bude dostavljen svim školama uz obavezu njegovog objavljivanja /oglasna ploča, zbornica i sl./ i njegove potpune primjene,
- da se na sastanku aktiva direktora osnovnih i srednjih škola, uz prisustvo lica koje je u školi direktno angažovano na primjeni Protokola, aktuelizuje tema nasilja u školi sa ciljem razmjene iskustva i dobre prakse te usaglašavanja pristupa u primjeni Protokola, te
- da se izradi obrazac o vođenju evidencije i vršnjačkom nasilju,
- da se stimulišu škole koje u godini dana nisu imale slučajeve vršnjačkog nasilja uspostavljanjem mreže „U mojoj školi nema nasilja“ i njenim objavljivanjem, ali i škole koje imaju kvalitetan pristup u rješavanju ovog pitanja,
- da se u školama u kojima su pojedini učenici evidentirani kao višestruki počinioci nasilja ili su neka djeca bila izložena nasilju više puta, dodatnim programima organizuje rad sa ovom djecom, te da im se, po potrebi, obezbijedi stručna pomoć u iznalaženju adekvatnih rješenja,
- da se unaprijedi saradnja škole i roditelja kako u dijelu edukacije i prevencije, tako i u radu sa učenicima u slučaju prijave nasilja, te da škole na roditeljskim sastancima roditelje upoznaju sa Protokolom i razlozima za njegovo donošenje i posebno o aktivnostima i zajedničkom djelovanju roditelja, učenika i škole u slučaju nasilja u školi,
- da se pokrene inicijativa za imenovanje tima za koordinaciju u svim lokalnim zajednicama za ovu problematiku kako bi se ostvarila bolja povezanost svih institucija u praćenju i evidentiranju slučajeva nasilja, ali i u zajedničkom pre-

ventivnom i edukativnom radu (zajednička obrada aktuelnih tema i problema i sl.).

Očekujemo da u skladu sa članom 9, stav 2. Zakona o Ombudsmanu za djecu, Instituciju obavijestite o mjerama koje ste preduzeli.

Ombudsman za djecu

mr Nada Grahovac

PRILOZI

PROTOKOL
O POSTUPANJU U SLUČAJEVIMA VRŠNJAČKOG NASILJA MEĐU DJECOM I
MLADIMA U OBRAZOVNOM SISTEMU

Banja Luka, novembar, 2008.godina

SADRŽAJ

UVOD	57
1. DEFINICIJA NASILJA.....	57
2. OBAVEZE NADLEŽNIH INSTITUCIJA.....	59
A / VASPITNO-OBRAZOVNE USTANOVE.....	59
B / CENTRI ZA SOCIJALNI RAD.....	60
V / POLICIJA	61
G / ZDRAVSTVENE USTANOVE	62
3. OBLICI, NAČIN I SADRŽAJ SARADNJE	62
4. OSTALE AKTIVNOSTI I OBAVEZE.....	63

UVOD

Polazeći od činjenice da je prevencija, sprečavanje, otkrivanje i suzbijanje nasilja među djecom i mladima od opšteg društvenog interesa,

Prihvatajući obaveze iz člana 19. Konvencije o pravima djeteta koji glasi *„Države ugovornice će preduzeti sve odgovarajuće zakonske, upravne, društvene i obrazovne mjere da bi se dijete zaštitilo od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povrede ili zlostavljanja, zanemarivanja ili nemarnog postupka, zloupotrebe ili eksploatacije, uključujući seksualno zlostavljanje dok je na brizi roditelja, zakonskih staratelja ili bilo koje druge osobe koja se brine o djetetu.“*

Ministarstvo prosvjete i kulture,
Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite i
Ministarstvo unutrašnjih poslova,

p o t p i s u j u ć i

PROTOKOL O POSTUPANJU U SLUČAJEVIMA VRŠNJAČKOG NASILJA MEĐU DJECOM I MLADIMA U OBRAZOVNOM SISTEMU REPUBLIKE SRPSKE

Utvrđuju postupke na uspostavljanju reakcije svih učesnika kako bi se djelovalo na sprečavanje, identifikaciju, prijavljivanje, istraživanje, liječenje i slično, u svim slučajevima vršnjačkog nasilja u obrazovnom sistemu, a sve sa ciljem da se pruži potrebna podrška prije svega djetetu ali i onima koji se o djetetu brinu.

Protokol reguliše

- definiciju nasilja;
- obaveze nadležnih institucija;
- oblike, način i sadržaj saradnje između nadležnih institucija;
- ostale aktivnosti i obaveze.

1. DEFINICIJA NASILJA

Nasiljem među djecom i mladima smatra se svako namjerno fizičko ili psihičko nasilno ponašanje usmjereno prema djeci¹ i mladima² od strane njihovih vršnjaka³

¹ Prema Konvenciji o pravima djeteta iz 1989. godine dijete označava svaku osobu mlađu od osamnaest godina osim ako se zakonom koji se primjenjuje na dijete granica punoljetstva ne odredi ranije.

² Prema Krivičnom zakonu Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj:49/03, 108/04, 37/06, 70/06 i 68/07) maloljetnik je osoba koja je u vrijeme počinjenog djela navršila 14, a nije navršila 18 godina života, a mlađi punoljetnik je osoba koja je u vrijeme počinjana djela navršila 18, a nije navršila 21 godinu života.

učinjeno s ciljem povređivanja, a koje se, nezavisno o mjestu izvršenja, može razlikovati po obliku, težini, intenzitetu i vremenskom trajanju⁴ i koje uključuje ponavljanje istog obrasca i održava neravnopravan odnos snaga (jači protiv slabijih ili grupa protiv pojedinca). Postoji više oblika nasilja, a najčešći oblici su: fizičko, psihičko i seksualno vršnjačko nasilje.

Nasiljem među djecom i mladima smatra se:

- **namjerno uzrokovani fizički napad** u bilo kojem obliku, na primjer udaranje, guranje, gađanje, šamaranje, čupanje, zaključavanje, napad različitim predmetima, pljuvanje i slično, bez obzira da li je kod napadnutog djeteta nastupila fizička povreda,
- **psihičko i emocionalno nasilje** prouzrokovano ponavljanim ili trajnim negativnim postupcima od strane jednog djeteta ili više djece⁵. Negativni postupci su: ogovaranje, nazivanje pogrdnim imenima, ismijavanje, zastrašivanje, izrugivanje, namjerno zanemarivanje i isključivanje iz grupe kojoj pripada ili isključivanje i zabranjivanje učestvovanja u različitim aktivnostima s ciljem nanošenja patnje ili bola, širenje glasina s ciljem izolacije djeteta od ostalih učenika, oduzimanje stvari ili novaca, uništavanje ili oštećivanje djetetovih stvari, ponižavanje, naređivanje ili zahtijevanje poslušnosti ili na drugi način dovođenje djeteta u podređeni položaj, kao i sva druga ponašanja počinjena od djeteta i mlade osobe, kojima se drugom djetetu namjerno nanosi fizička i duševna bol ili sramota.
- **seksualno nasilje** podrazumijeva svaki vid verbalnog, gestovnog ili fizičkog kontakta sa seksualnim sadržajem, sa ciljem uznemiravanja i namjernog nanošenja fizičke ili duševne boli i sramote djetetu ili mladima.

³ Termin vršnjaci odnosi se na široki raspon kategorija djece i mladih (objašnjeno u fusnotama 1 i 2).

⁴ Nasilje podrazumijeva 6 definisanih faktora: namjera da se nanese povreda ili šteta; intenzitet i trajanje; moć nasilnika; ranjivost žrtve; manjak podrške; posljedice.

Normalni sukob vršnjaka ima sledeća obilježja: ne postoje elementi navedeni za nasilje; djeca ne insistiraju da mora biti po njihovom po svaku cijenu; mogu dati razloge zašto su u sukobu; ispričaju se ili prihvate rješenje da niko nije pobijedio; slobodno pregovaraju da bi zadovoljili svoje potrebe; mogu promijeniti temu i riješiti situaciju.

⁵ Olweus 1986. i 1991. godine: Nasilničko ponašanje djece (bullying) razlikuje se od jednokratnih incidenata i dječjih svađa ili tučnjava, jer se radi o ponašanju koje obilježava agresivno ponašanje kojim se namjerno nekome čini zlo, ponavljanje tokom određenog vremena, neravnopravan odnos snaga (jači protiv slabijeg ili grupa protiv pojedinca).

Nasilje i zlostavljanje uključuje različita ponašanja: verbalno (dobacivanje, izrugivanje, omalovažavanje, prijeteње), socijalno (izbjegavanje, ignorisanje, isključivanje iz aktivnosti, ogovaranje i širenje zlobnih tračeva), psihičko (oštećivanje imovine, krađa i bacanje stvari, prijeteći pogledi, praćenje) i fizičko (guranje, rušenje, udarci)

2. OBAVEZE NADLEŽNIH INSTITUCIJA

A / VASPITNO-OBRAZOVNE USTANOVE

U slučaju prijave nasilja ili dojave o nasilju među djecom osoba koja je ovlaštena ili stručna služba za koordinaciju aktivnosti vezanih uz problematiku nasilja u vaspitno - obrazovnoj ustanovi, koju imenuje vaspitno - obrazovna ustanova, dužna je:

- odmah preduzeti sve mjere da se **zaustavi i prekine nasilno postupanje** prema djetetu, a u slučaju potrebe zatražiti pomoć drugih radnika vaspitno – obrazovne ustanove ili po potrebi pozvati policiju;
- ukoliko je dijete povrijeđeno u mjeri koja zahtijeva ljekarsku intervenciju ili pregled ili se prema okolnostima slučaja može razumno pretpostaviti ili posumnjati da su takva intervencija ili pregled potrebni, odmah **pozvati službu hitne pomoći** ili na najbrži mogući način, koji ne šteti zdravlju djeteta, otprijeti ili osigurati pratnju djeteta od strane stručne osobe ljekar, te sačekati ljekarsku preporuku o daljem postupanju, te dolazak djetetovih roditelja ili zakonskih zastupnika;
- odmah po prijavljenom nasilju o tome **obavijestiti roditelje djeteta ili zakonske zastupnike**, te ih upoznati sa svim činjenicama i okolnostima koje su do tada poznate i obavijestiti ih o aktivnostima koje će se preduzeti;
- po prijavi, odnosno dojavi nasilja odmah **obaviti razgovor s djetetom** koje je žrtva nasilja, a u slučaju da je postojala ljekarska intervencija, uz dogovor s ljekarom, čim to bude moguće. Ovi razgovori s djetetom obavljaju se uvijek u prisutnosti nekog od stručnih radnika vaspitno - obrazovne ustanove, a na način da se postupa posebno pažljivo, poštujući djetetovo dostojanstvo i pružajući mu podršku;
- roditeljima ili zakonskim zastupnicima djeteta koje je žrtva vršnjačkog nasilja dati obavještenja o mogućim **oblicima savjetodavne i stručne pomoći djetetu** u vaspitno - obrazovnoj ustanovi i izvan nje, a s ciljem podrške i osnaživanja djeteta te prevazilaženja traumatskog doživljaja;
- obaviti **razgovor s drugom djecom ili odraslim** osobama koje imaju saznanje o učinjenom nasilju te utvrditi sve okolnosti vezane uz oblik, intenzitet, težinu i vremensko trajanje nasilja;
- ukoliko se radi o posebno teškom obliku, intenzitetu ili dužem vremenskom trajanju nasilja, koje može izazvati traumu i kod druge djece, koja su vidjela

nasilje, **savjetovati se** s nadležnom stručnom službom radi **pomoći djeci, svjedocima nasilja;**

- što hitnije obaviti **razgovor s djetetom koje je počinilo nasilje** uz prisustvo stručne osobe, ukazati djetetu na neprihvatljivost i štetnost takvog ponašanja, te ga savjetovati i podsticati na promjenu takvog ponašanja, a tokom razgovora posebno obratiti pažnju iznosi li dijete neke okolnosti koje bi ukazivale da je dijete žrtva zanemarivanja ili zlostavljanja u svojoj porodici ili izvan nje, u kom slučaju će se odmah obavijestiti centar za socijalni rad, a po potrebi ili sumnji na počinjenje kažnjive radnje obavijestiti policiju ili nadležno tužilaštvo, a vaspitno - obrazovna ustanova će preduzeti sve mjere za pomirenje djece i za stvaranje tolerantnog, prijateljskog ponašanja u vaspitno – obrazovnoj ustanovi;
- **pozvati roditelje ili zakonske zastupnike djeteta koje je počinilo nasilje**, upoznati ih s događajem, kao i s neprihvatljivošću i štetnošću takvog ponašanja, savjetovati ih s ciljem promjene takvog ponašanja djeteta, te ih pozvati na uključivanje u savjetovanje ili stručnu pomoć unutar škole ili izvan nje (centri za socijalni rad, poliklinika za djecu i mlade, centri za mentalno zdravlje, policija i Ombudsmen i slično) i obavijestiti ih o obavezi vaspitno-obrazovne ustanove da slučaj prijavi nadležnom centru za socijalni rad, policiji ili drugim nadležnim institucijama;
- o preduzetim aktivnostima, razgovorima, izjavama te svojim zapažanjima napraviti **službene zabilješke**, kao i voditi odgovarajuće **evidencije zaštićenih podataka** koje će se dostaviti na zahtjev drugim nadležnim tijelima.

B / CENTRI ZA SOCIJALNI RAD

U slučaju prijave nasilja ili dojave o nasilju među djecom, koja je upućena od strane vaspitno - obrazovne ustanove, policije, Ombudsmena, djeteta, njegovog roditelja, zakonskog zastupnika ili neke treće osobe, centar za socijalni rad dužan je da:

- po prijemu prijave ili obavještenja **kontaktira sa stručnim radnicima vaspitno - obrazovne ustanove** (pedagogom, socijalnim radnikom, psihologom);
- u saradnji sa stručnim licem iz obrazovne ustanove **pozove roditelje, odnosno staratelje**, djeteta žrtve i djeteta počinioaca nasilja;
- sačini **socijalnoanamnestičke podatke** o porodičnim uslovima u kojima **dijete** žrtva i počinilac žive;

- u **saradnji** sa stručnim licima obrazovne ustanove napravi **plan psihosocijalnog tretmana** za dijete žrtvu i dijete nasilnika koji će se odvijati uz pristanak roditelja ili staratelja;
- o **svakoj** primljenoj prijavi, odnosno obavještenju o nasilju među djecom i mladima voditi odgovarajuće **evidencije zaštićenih podataka**, te evidentirati i bilježiti svako postupanje centra za socijalni rad. Centar za socijalni rad će u saradnji sa obrazovnim ustanovama kontinuirano pratiti provođenje aktivnosti u sprečavanju pojave vršnjačkog nasilja.

V / POLICIJA

U slučaju prijave nasilja ili dojave o nasilju među djecom, koja je upućena od strane vaspitno - obrazovne ustanove, centra za socijalni rad, Ombudsmena, djeteta, njegovog roditelja, zakonskog zastupnika ili neke treće osobe, nadležna policijska stanica, dužna je:

- hitno **uputiti nadležnog inspektora za maloljetničku delinkvenciju, ili drugo ovlašteno službeno lice** na mjesto događaja radi preduzimanja neophodnih mjera i radnji, utvrditi sve činjenice i okolnosti vezane uz prijavu, odnosno dojavu, te preduzeti sve potrebne radnje s ciljem pružanja pomoći žrtvi radi sprečavanja nastavljanja nasilja, kao i zdravstvenog zbrinjavanja žrtve;
- **utvrditi činjenice** potrebne za razjašnjavanje događaja, te preduzeti sve neophodne mjere i radnje propisane zakonom na dokumentovanju eventualnog postojanja elemenata kažnjive radnje;
- u slučajevima intervencije pripadnika policije kada se utvrdi postojanje osnova sumnje da je počinjeno krivično djelo ili prekršaj, ovlaštena službena lica **postupiće u skladu sa propisima** iz svoje nadležnosti;
- ovlaštena službena lica će preduzimanje mjera i radnji prema maloljetnom izvršiocu nasilja obavezno vršiti **u prisustvu roditelja ili zakonskog zastupnika**, ili nadležnih predstavnika centra za socijalni rad, odnosno u skladu sa odredbama ZKP;
- u skladu sa važećim propisima provesti **hitne istražne radnje**, te u zavisnosti od okolnosti događaja **podnijeti izvještaj nadležnom tužilaštvu**, odnosno podnijeti **zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka** nadležnom sudu uz prijedlog za izricanje primjerenih vaspitnih mjera;
- o svakoj primljenoj prijavi, odnosno dojavi o nasilju među djecom i mladima odmah **obavijestiti nadležni centar za socijalni rad**, radi preduzimanja mjera odgovarajuće zaštite iz njihove nadležnosti;

- voditi odgovarajuće **evidencije zaštićenih podataka** o slučajevima prijave ili obavijestiti o nasilju među djecom i mladima.

G / ZDRAVSTVENE USTANOVE

U slučaju prijave nasilja ili dojave o nasilju među djecom, koja je upućena od strane vaspitno-obrazovne ustanove, policije, Ombudsmena, djeteta, njegovog roditelja, zakonskog zastupnika ili neke treće osobe, imenovana stručna služba za koordinaciju aktivnosti vezanih za problematiku nasilja među djecom i mladima u zdravstvenoj ustanovi ili ovlaštena osoba, dužna je:

- Odmah po dolasku djeteta u neku zdravstvenu ustanovu (ili ambulantu porodične medicine) uraditi **detaljan pregled i ustanoviti postojanje eventualnih tjelesnih povreda**, te ako iste postoje **adekvatno ih zbrinuti**;
- Nakon zbrinjavanja eventualnih tjelesnih povreda, **obavijesti roditelje ili staratelje** o počinjenom nasilju te **uz njihovu saglasnost uputiti dijete u Centar za mentalno zdravlje**, te u saradnji sa roditeljima, a na bazi procijenjenog psihosocijalnog statusa djeteta planirati tretman;
- Ako je u pitanju dijete koje se nasilno ponaša obavezno **uključiti i roditelje ili staratelje** u proces dijagnostike, planiranja i provođenja tretmana (u ovom segmentu tretiranja nasilnika izuzetno je važna saradnja između škola, Centara za socijalni rad i Centra za mentalno zdravlje);
- Takođe, veoma je važno kontinuirano raditi na **prevenciji vršnjačkog nasilja** u okviru aktivnosti Centara za mentalno zdravlje.

3. OBLICI, NAČIN I SADRŽAJ SARADNJE

Provođenje aktivnosti u prevenciji vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu, kao i ovog Protokola pretpostavlja što hitnije uspostavljanje saradnje nadležnih institucija i drugih tijela koji učestvuju u sprečavanju, otkrivanju i suzbijanju nasilja među djecom i mladima (vaspitno - obrazovne ustanove, centri za socijalni rad, policija, zdravstvene ustanove, Ombudsmen, pravosudne institucije i jedinice lokalne samouprave). Pored toga, ovim dokumentom insistira se na važnosti saradnje roditelja djeteta počinioca nasilja, škole, centra za socijalni rad, centra za mentalno zdravlje i drugih stručnih službi.

Obaveze nadležnih institucija i drugih tijela koji učestvuju u sprečavanju, otkrivanju i suzbijanju nasilja među djecom i mladima u preduzimanju mjera i aktivnosti usmjerenih prema sprečavanju i suzbijanju nasilja jesu:

- u jedinicama **lokalne samouprave održavati redovne sastanke** predstavnika nadležnih tijela, odnosno stručnih službi za koordinaciju aktivnosti vezanih za problematiku nasilja, te **uspostaviti efikasne načine saradnje i razmjene značajnih podataka**, kako u pogledu pojedinih slučajeva nasilja, tako i o dostignućima u rješavanju problema nasilja među djecom i mladima;
- u slučaju prijave ili obavještenja o nasilju **osigurati drugom nadležnom organu odgovarajuće podatke** o slučaju i postupanju radi potpunog uvida u preduzete aktivnosti, s ciljem sveobuhvatne zaštite djeteta;
- **uspostaviti saradnju** i razmjenu podataka s **drugim jedinicama lokalne samouprave** u cilju razmjene iskustava i stvaranja «dobre prakse»;
- **uspostaviti saradnju s drugim organizacijama** koje bi u konkretnom slučaju mogle pomoći, na primjer s nevladinim organizacijama, vjerskim zajednicama, porodičnim savjetovalištim, ambulantom porodične medicine, te stručnjacima koji se bave problematikom vršnjačkog nasilja;
- izraditi posebne i prilagođene **planove postupanja u slučaju nasilja** među djecom i mladima uvažavajući obilježja i karakteristike pojedinih sredina;
- uspostaviti **saradnju s nadležnim zdravstvenim ustanovama** i ljekarima.

4. OSTALE AKTIVNOSTI I OBAVEZE

U okviru redovnih aktivnosti, a u skladu sa svojim ovlaštenjima, **neophodno je o problemu nasilja među djecom i mladima redovno izvještavati i roditelje i djecu te ih podsticati da prijavljuju nasilje.**

Tokom nastavnih i vannastavnih aktivnosti **promovisati modele nenasilne komunikacije, međusobne tolerancije i uvažavanja, organizovanjem tribina, roditeljskih sastanaka, časova razredne zajednice, učeničkih radionica, priredbi, objavljivanjima na oglasnoj ploči vaspitno - obrazovnih ustanova** ili na druge odgovarajuće načine.

U sve aktivnosti vezane za sprečavanje nasilja među djecom potrebno je **uključiti djecu i mlade te roditelje, zakonske zastupnike, vaspitno - obrazovne radnike i ostale stručne osobe** kao aktivne učesnike i partnere, kako bi se dugoročno promovisali principi nenasilja, kao preduslova kvalitetnog i sigurnog odrastanja djece.

Sveobuhvatna i kvalitetna zaštita djece podrazumijeva zajednički rad svih nadležnih institucija i tijela, jer prepuštanje tereta odgovornosti i djelovanja samo jednom učesniku (na primjer samo školi, policiji ili centru za socijalni rad) neće dati očekivane rezultate, niti će doprinijeti smanjivanju vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu.

Da bi se osigurala efikasnost procesa postupanja u slučajevima vršnjačkog nasilja, svaki od učesnika ovog protokola će obezbijediti vođenje posebne evidencije u svom resoru o svim registrovanim slučajevima ovakvog ponašanja među mladima.

Banja Luka, 19. novembar 2008. godine

Министарство просвјете и културе Републике Српске

Министар Антон Касиповић

Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске

Министар Ранко Шкрбић

Министарство унутрашњих послова Републике Српске

Министар Станислав Чађо

UPITNIK

Broj: 343/09

Datum: 9.12.2009.god.

Svim osnovnim i srednjim školama
u Republici Srpskoj
(n/r direktora)

Poštovani,

U Banjaluci je 19. novembra 2008. god. potpisan Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu. Ovaj Protokol je dostavljen svim obrazovnim institucijama, a sve nas je obavezao da ga primjenjujemo.

S tim u vezi, pozivamo Vas na saradnju i molimo da ispunite sljedeći upitnik:

U P I T N I K

1. Da li ste s Protokolom upoznali djecu, nastavnike i roditelje?
DA NE
2. Da li ste imenovali ili ovlastili osobu ili stručnu službu za aktivnosti vezane za problematiku nasilja u vašoj školi?
DA NE
3. Vodite li službene zabilješke i evidenciju zaštićenih podataka o vršnjačkom nasilju?
DA NE
4. Kako vaša škola promovira modele nenasilne komunikacije, međusobne tolerancije i uvažavanja?

5. Da li ste imali slučajeve vršnjačkog nasilja u školi?
DA _____ NE _____
6. Koliko slučajeva ste evidentirali i obradili?
_____ (broj)
7. Da li ste ih riješili u svojoj ustanovi?
DA _____ NE _____
8. S kojim institucijama ste saradivali, ako je za to bilo potrebe?
Centar za socijalni rad
Policija
Zdravstvene ustanove
(zaokruži)
9. Da li ste zadovoljni saradnjom?
DA _____ DJELIMIČNO _____ NE _____
10. Kakav je ishod aktivnosti preduzetih u rješavanju slučajeva vršnjačkog nasilja?
RIJEŠENO _____ (broj) U POSTUPKU _____ (broj)
11. Kojeg uzrasta su počinioci nasilja?
_____ (razred i godine)
12. Kojeg uzrasta su djeca nad kojima je počinjeno nasilje?
_____ (razred i godine)
13. Kojeg pola su počinioci nasilja?
ŽENSKIH _____ (broj) MUŠKIH _____ (broj)
14. Kojeg pola su djeca nad kojom je izvršeno nasilje?
ŽENSKIH _____ (broj) MUŠKIH _____ (broj)

15. Koji su najčešći oblici vršnjačkog nasilja u vašoj školi? (zaokruži)

- Fizičko nasilje
- Psihičko nasilje
- Seksualno nasilje

16. Da li su neka djeca bila više puta žrtve nasilja?

DA _____ (koliko puta) NE

17. Da li su neka djeca više puta evidentirana kao počinioci nasilja?

DA _____ (koliko puta) NE

18. Ako je u vašoj školi bilo vršnjačkog nasilja, šta ste učinili na prevenciji i edukaciji učenika, roditelja i nastavnika?

Molimo Vas da navedete svoje primjedbe i sugestije, ukoliko nisu obuhvaćene predviđenim upitnikom, kako bismo ove podatke što iscrpnije proučili i osmislili rad na prevenciji i zaštiti djece od svakog nasilja. Molimo Vas da ispunjene upitnike pošaljete najkasnije do 25. decembra 2009.god. na način koji Vam najviše odgovara.

Naš broj faksa: 051/213-332

e-mail: djeca.rs@gmail.com

Adresa: Ombudsman za djecu
Bana Milosavljevića 8
78 000 Banja Luka

Hvala na razumijevanju i saradnji.

Ombudsman za djecu

mr Nada Grahovac

LITERATURA

1. UN Konvencija o pravima djeteta
2. Ustav Republike Srpske
3. Porodični zakon Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 54/02, 41/08
4. Krivični zakon Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 49/03, 108/04, 37/06, 70/0 i 73/10
5. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj:118/05
6. Zakon o Ombudsmanu za djecu Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 103/08
7. Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske, Ministarstvo prosvjete i kulture RS, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS, Ministarstvo unutrašnjih poslova RS, Banja Luka,19.11.2008. godine
8. Državna strategija za borbu protiv nasilja nad djecom 2007-2010, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj: 46/07
9. Nadežda Ljubojev, Pojam fizičkog zlostavljanja u porodici, Pravni život, broj 10/06, 9/05, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2005. i 2006. godine
10. Mirko Tešanović, Nasilje u porodici, Pravni život, broj 10/06, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2006. godine
11. Gender centar Republike Srpske, Vlada RS, Sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srpskoj, Banja Luka, 2009.godine
12. Dr Alan L.Bin, Učionica bez nasilništva, Kreativni centar, Beograd, 2004. godine

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

37.06:364.636
159.923.5

ВРШЊАЧКО насиље у

Vršnjačko nasilje u obrazovnom sistemu :
primjena Protokola o postupanju u slučajevima
vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u
obrazovnom sistemu Republike Srpske / [urednica
Zlata Hadžić-Bajrić]. - Banja Luka : Ombudsman za
djecu Republike Srpske, 2010 (Banja Luka :
Graforapir). - 70 str. : graf. prikazi ; 20 cm

Tiraž 150. - Napomene i bibliografske reference uz
tekst. - Bibliografija: str. 70

ISBN 978-99955-687-0-2

1. Омбудсман за дјецу Републике Српске (Бања
Лука)

COBISS.BH-ID 1882648

ISBN 978-99955-687-0-2

Bana Milosavljevića 8
78 000 Banja Luka, Republika Srpska, BiH
Tel: (+387 51) 222 420, 221 990, Faks: (+387 51) 213 332
E-mail: info@djeca.rs.ba, www.djeca.rs.ba